

Բ Ի Խ Բ Ա Կ Ն

ՀԱՆԴԵՍ

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Ժ. ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 196

ԱՊՐԵԼ 13/1 1892

1. Բիւրակն առ այժմ ամիսը անգամ մը կը հրատարակուի : — 2. Տարեկան գինն է ամէն տեղւոյ համար 1 1/2 Մէնիսիյէ, բոքասարուքեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — 3. Ձեռքէ կը ծախուի 100 փա-
րայ : — 4. Բաժանորդ գրուիլ ուղղուեալ դիմելու են կամ իրենց հասցէն արկելու են առ խմբագիրն Գրա-
սուն եւ Տպագրասուն Գ. Պալսասլեան, Կ. Պոլիս Սալքան Համամ փողոց քիւ 44, կամ ի Պալայր Հա-
ուդ : — 5. Բիւրակնի վերաբերեալ ամենայն գրութիւնք եւ բաժանորդական վնարմունք պէտք է ուղղել
առ խմբագիրն : — 6. Անվար ցամակ կամ ո եւ է գրութիւն չընդունուի : — 7. Տասն օրինակի համար
բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ ձրի կը տրուի :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

— Նուէրք : — Մեռեալ եւ սակայն կենդանի —
Հոգմոց թեւերուն վրայ : — Բարեջրջում Քրիստո-
նէութեան : Վերջին միմունջք Փրիչին : — Անուն
մը քանդակել : — Ծագումն եւ ընծացք եւն : —
Բանախօսութիւն երկրորդ զալուսն Քրիստոսի :
— Հասուածք Գոլտ Սմիթի գրութիւններէն : —
Աթէնք եւ Հռոմ : — Իմ սէրը : — Գիտական բարձր
կեանք : — Կենդանի ջերմոցք : — Համագային հրա-
ւեր : — Քաղաքական : — Ազգք :

ՆՈՒԷՐՔ

Մեծապատիւ Տօք. Գ. Տոպրաշեան
ըստ իւր բարի սովորութեան այս տա-
րի եւս կընուիրէ երեք օրինակ Բիւրակն
առ Պատ. Կիրակոս Խաչատուրեան
որ ի Խարբերք, առ Պատ. Սիմէոն
Դաւիթեան որ ի Մուշ Հաւատաւորիկ
գիւղ եւ առ Պատ. Առաքել Աբրահամ-
եան որ յՕվաճք գիւղ :

Նաեւ Մեծապատիւ Պետրոս աղա
Կակոսեան կը նուիրէ մէկ օրինակ
Բիւրակն առ իւր եղբայր Մեծ. Աւե-
տիս աղա Կակոսեան որ ի Պիթլիս
ներկայ չըրջանի սկիզբէն ց վերջ :

ՄԵՌԵԱԼ, ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ ԿԵՆԴԱՆԻ

Պօղոս Առաքեալ կըսէ Կորնապոլոս,
«Քանզի մեռարուք եւ կեանքն ձեր
ծածկեալ են ընդ Քրիստոսի յԱստ-
ուած» : Գ. 3 :

Հովարտ Մարգարէր կ'մանէ ի Բեդրո-
պուրկ անդ եւս կատարելու իւր մար-
գարեան գործ բանտերու նկատ-
մամբ : Տարիներ յառաջ նա անձայն
եւ աննշան սկսեւ էր այդ մարգա-
րեան գործը, որ իր անուան վրայ
թաղ մը դրաւ ու որ փոխեց աշխարհի
բանտերուն վիճակը : Բայց երբ կը
մանէր Ռուսիոյ մայրաքաղաքն՝ արդէն
մեծ համբաւ ստացած էր : Նուէտի մէջ
կատարած էր շատ դժուարին ուղեւո-
րութիւն մը բոլոր բանտերն աչքէ ան-
ցնելու համար, եւ այժմ կը մօտենար
Բեդրոպուրկի : Իր հուշակը իրեն ար-
գելը կը լինի այժմ : կըսպառէ իր ժա-
մանակը, կը խափանէ իր ճամբան :
Ինք սակայն, կուղէ ուղղակի իր գոր-
ծին հետամտել : Ուստի երբ կը մօ-
տենայ Բեդրոպուրկի, կը թողու իւր

կառքը՝ եւ միայնակ կը մտնէ քաղաքը։ Այսու հանգերձ կայսրուհին կիմանայ իւր գալուստը եւ կը հրաւիրէ զինքն իւր պալատը։

Ո՞չ ապաքէն գեղեցիկ պատեհութիւն մ'էր այս, եւ ներելի չէ՞ր իրեն որ ընդունէր այսպիսի հրապարակային փառք մը։ Պալատին սեամին վերայ կենալով՝ ո՞վ պիտի չ'տեսնէր զինք։ Ո՞վ չ'սիրէր հրապարակային փառք եւ հրապարակային հռչակ։ Բայց յայտնապէս կերեւի թէ ճոն Հովարտի բոլոր ուշը գրաւուած էր մէկ բանով մը։ Բանտերն միշտ, եւ թշուառ բանտարկեալք էին իր մաածմանց առարկայներն։ Կը հաւատար թէ Աստուծոյ ձայնը կը լսէր որ կը կոչէր զինքն իւր պարտաւորութեանն։ Չկրնար ինքզինք ազատել պարտաւորութեան իշխանութենէն։ Ուստի Հովարտ կը նայի կայսրուհւոյն հրաւերին վրայ «իւր ցուրտ, թափանցող Անգղիական աչօքն» կը հաշուէ ամէն ինչ եւ կ'եզրակացնէ թէ այս հրաւեր որչափ ալ որ նպաստաւոր կողմեր ունենայ իւր նպատակին համար, մարդասիրութեան հուրը թերեւս նոյն իսկ պալատան մէջ բոցավառելու միջոց մը ըլլալով, սակայն եւ այնպէս պալատին մէջ դեղերիլը յաւետ պիտի աղգիլէ զինքն իւր դործէն քան պիտի նպաստէ անոր։ Չկրնար սպասել ուրեմն, ընդունելու կայսրուհւոյն հրաւերը, կանցնի պալատէն՝ խորասուզելու համար բանտերուն մէջ։

Աւասիկ «Քանզի մեռարուք՝ եւ կեանքն ձեր ծածկեալ են ընդ Քրիստոսի յԱստուած» խօսքին պարզ բացատրութիւնը։ Ճոն Հովարտ կենդանի ըլլալով իւր պարտաւորութեան

մէջ՝ մեռած է ամեն ուրիշ տեսակ կեանքի համար։— մարդոց հետ հաղորդակցութեան մէջ մտնելու, գովեստից, եւ բարձր ընկերութեանց բոլոր շողշողումներուն։ Կրնարէ յաւետ բանտերու մէջ ըլլալ իւր պարտաւորութեան հետ, քան թէ պալատի մէջ եւ հեռի իւր պարտաւորութենէն։ Կրնայ շատ անհաճոյ կեանք մը երեւիլ այս մեղի։ Բայց ամէն ոք կրնայ ճանչնալ թէ ամենէն ճշմարտ եւ ամենէն ազնիւ կեանքն է այն երբ կը նկատուի խղճմտանքի լուսով եւ Աստուծոյ լուսով։

Եւ Առաքելոյն Կողոսացւոց ըսածն ալ այս է։ Այսպէս անոնք մեռած էին եւ սակայն կենդանի։ Ստորնագոյն նիւթական կեանք մը կայ, արմատացած սին հաճոյից, փառքերու եւ անապարծութեանց մէջ։ Պօղոս կըսէ, «ո՞վ կողոսացի Քրիստոսեայք, դուք հիմայ մեռած էք։ այդպիսի կեանքի մը։ Դուք ուրիշ սահմաններու մէջ կը բնակիք այժմ, ձեր կեանքը պահուած է Աստուծոյ քով Քրիստոսի հետ։

Խորհիմք վայրկեան մը այսպիսի կեանքի մը վրայ։

Աստուծոյ քով եղող կեանք է։ Տեսէ՛ք սա ծառը, իր արմատներն հողին մէջ են, եւ միլիոնաւոր արմատի թելերով հիւթը գետնէն վեր կը քաշէ։ Մթնոլորտին մէջ թաթաւեալ է, եւ անթիւ տերեւոց անթիւ բերաններն կը շնչեն զայն։ Ընկղմած է արեգական մէջ եւ անկէ կը քաշէ կորով։ Թաթաւուն է անձրեւով եւ ցօղով, եւ անոցմէ կըստանայ թարմութիւն և կենսականութիւն։ Ծառոց կեանքը հողին, օդին, անձրեւին, լուսոյն եւ ցօղին մէջ է։

Այսպէս նաեւ այս կեանքը որ Աստուծոյ քով եւ Աստուծոյ մէջ է, կեանք մ'է որ կը սնանի Աստուծով: Անկէ կառնու իր կենդանութիւնն, կը սնանի այն ոյժերով որք կը բղխին անկէ: Կը շարժի շարժառիթներով որք Աստուծմէ կը հոսին: Այս կեանքին աղբիւրը եւ սնունդը Աստուծոյ մէջ է:

Կեանք մ'է սա որ Աստուծոյ քով է Քրիստոսի հետ: Քրիստոսի միջոյաւ է որ հնարաւոր եղած է ունենալ այս կեանքը որ Աստուծոյ քով է: Քրիստոս է այն կապը որ կը միացնէ զԱստուած եւ զմարդիկ: Քրիստոս Աստուածութիւն եւ միանգամայն մարդկութիւն է — Աստուած եւ Եղբայր: Քրիստոս կուգայ մարդուն եւ անոր կեանքը իր հետ Աստուծոյ կը տանի: Այդ «հետ» թարգմանուած բառը կը նշանակէ ամենէն սերտ հպաւորութիւն եւ ընկերակցութիւն:

Կեանք մ'է որ ծածկեալ է Աստուծոյ քով Քրիստոսի հետ: Սոյն «պահուած» բառը Առաքելոյն գրչին մէկ ուրիշ հարուածն է բացատրելու համար նորոգեալ կենաց խորին կապակցութիւնը եւ մտերմութիւնը Աստուծոյ հետ: Բոլոր ճշմարտապէս հոգեկան միութիւնք ծածկեալ միութիւններ են: Հարապատ բարեկամութիւն մը մէկ սրտին ուրիշ սրտի մը մէջ պահուիլն է: Կան արտաքին բարեկամութիւնք, ուր սիրտ մը ուրիշ սրտի մը կը դպչի միայն ինչպէս քար մը կը դպչի քարի մը, սոսկ արտաքին հըպաւորութեամբ, որովհետեւ ընկերութիւնը, չահը կամ պատշաճութիւնը կը պահանջեն թերեւս զայն: Վերցուր արտաքին ճնշումը, եւ սրտերն, նման քարերու, կը գլորին կը զատուին

իրարմէ: Բայց երբ ջրոյ երկու կաթիլներ իրարու կը դպչին, իւրաքանչիւրն ինքզինք կը ծածկէ միւսին մէջ: Այս է հնարաւոր եղած բացատրութիւնը «ծածկեալ» բառին համար, Քրիստոսի հետ պահուած կեանք մը՝ այնպէս միացեալ է անոր հետ որ ծածկեալ է Անոր մէջ: Կը պաշտպանուի, կը պահուի, կը սնանի Նորա մէջ: Ինքն իսկ մասնակից է Նորա էութեան եւ երանութեան:

Ահա այս է Քրիստոսեայ ըլլալուն ամենէն ներքին նշանակութիւնը. — մեռած ենք, սակայն կապրինք, մեռած ենք հնոյն եւ ստորնագունին համար — կապրինք նորին եւ բարձրագունին համար:

Այսպիսի կեանք մը ստուգապէս ամենէն ապահով կեանքն է: Ոչ մէկ վնաս կրնայ դպչիլ այն ներքին սրբավայրին ուր կը գտնէ իր բնակարանը այս կեանքին բուն էութիւնը:

Այսպիսի կեանք մը խնդրայից կեանք է անշուշտ: Այսպէս կենդանի ըլլալ Աստուծոյ եւ Քրիստոսի հետ՝ հասնիլ է, էութեան ամենէն խորին արմատներուն, հասնիլ գերադոյն Ուղիղին, Ուղիղէն բղխած արեւու ճառագայթին իր նմանն չունի, Կոսկեղօժէ աղքատութիւններն: Կ'երջանկացնէ հիւանդութեան սենեակներն, կը լուսաղարդէ անձնուիրումներն:

Այսպիսի է այն կեանքն որ անշուշտ փառաւորապէս պիտի յայտնուի իհանգերձելումն: Մեր գիտացածէն աւելին կայ անոր մէջ: Եթէ մարդ մը տեսած չէ երբեք հունձք՝ չկրնար գաղափար կազմել անոր ընդարձակութեան եւ ճոխութեան վրայ, սերմը միայն տեսնելով: Այսպէս է նաեւ այս պահուած, այս թագուն կեանքը, ասա իր սերմի վիճակին մէջ է գեռ: Բայց սերմը իր մէջ կը պարունակէ հունձքը. «Սիրելիք՝ այժմ որդիք Աստուծոյ եմք, եւ չեւ ես է յայտնելիք զինչ լինելոյ իցեմք»: Յովհ. Ա. Գլ. Գ. 2:

ՀՈՂՄՈՑ ԹԵԻԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Բնութեան մէջ ամենուրեք սերմերը կը ցրուին հեռաւոր վայրեր. մայր տունը կը մեծ փոյթ ունի որ անոնք սփռուին առ հասարակ դաշտերու, անտառախիտ վայրերու և մարգագետիններու վրայ. Բոլոր ուռենիք և կաղամախք եւ կարգ մը ուրիշ ծառեր ունին փետրաւոր սերմեր որք օդին մէջ ազատաբար կը թռչին: Շատ քիչ տունկեր կը գտնուին բնութեան մէջ որք մէկ կամ ուրիշ կերպով կերպ մը չունենան իրենց պտուղներն կամ ընծիւղներն տարածելու եւ սփռելու միջոց մը:

Ինչո՞ւ է այս. ինչո՞ւ համար տունկը իր սերմերն հանդարտիկ մը չձգեր իր ներքեւը գտնուած հողին մէջ, որ հոն որչափ կրնան բարգաւաճին:

Ասոր պատասխանը կարծուածէն աւելի խոր է: Տունկերն մարդոցմէ շատ յառաջ գտած են հունձքերու փոփոխութեան մեծ սկզբունքը: Զարդիս երկրագործը գիտէ թէ եթէ խիստ շատ տարիներ ետեւէ ետեւ ցորեան կամ շողգամ սերմանէ միւսնոյն հողին վրայ, կըսպառէ հողին հարստութիւնը. կը զրկէ հողը ինչ ինչ մասնաւոր հանքային կամ կենդանական տարրերէ որք հարկաւոր են այն մասնաւոր հունձքին համար. և հետեւաբար այն մասնաւոր տունկին ահումը տկար և կամ մինչեւ անգամ անկարելի կընէ: Այս դժբաղդութենէն խուսափելու համար՝ երկիրը պարապ կը թողու առ ժամանակ մի, կամ իր հունձքը տարուէ տարի կը փոխէ կարգաւ, եւ հունձքերու կանոնաւոր շրջան մը կը կազմէ: Այդ բնական ընտրութիւնը նոյն գիտը անկոց ընել տուած է իրենց համար՝ երկրագործին անոր գոյութեան վը-

րայ երագելէն շատ յառաջ: Որովհետեւ տունկերն բնականաբար իրենց բոլոր պէտքերն պիտի ստանան իրենց զրտնուած վայրէն. և ուստի սկիզբէն հետէ լաւ յաջողութիւն գտած են այն տունկերն միայն որ գիտցած են իրենց սերմերն ցրուել ամենէն հեռի տեղերն. մինչ անոնք որ զանոնք միայն վար ձգած են հողին վրայ իրենց ստուերին ներքեւ, և այն հողին վրայ որ ապառած է շարունակ նոյն հիւթերն մատակարարելով, յաջողութիւն չեն գտած իրենց աւելի յաջող մրցակիցներուն հետ ունեցած կենաց մաքառման մէջ: Հետեւանքը այն եղած է որ ժամանակէ մը վերջ շատ քիչ բացառութեամբ, ապրող մնացողներն անոնք եղած են որ մէկ կամ ուրիշ կերպով իրենց սերմերն և պտուղներն սրբութիւն միջոց ունեցած են նոր և չգրաւուած դաշտավայրերու եւ բլրոց կողերու վրայ:

Եւ այս գործը սոսկ փետրաւոր սերմերու միջոցաւ չէ որ կը կատարուի: Սոյն վախճանին համար ամէն տեսակ կերպերու դիմուած է բնութեան մէջ, բաւական է որ արդիւնքը գոհացուցիչ լինի: Կրնանք զայն նմանցնել թռչնոց իրենց հաւկիթներն թխտելուն: Խիստ շատ թռչուններ իրենք կը նստին իրենց հաւկիթներու վրայ. և իրենց մարմինէն կը հայթայթեն պէտք եղած տաքութիւնը: Բայց նոյն վախճանը յառաջ բերող ո եւ է ուրիշ կերպ ալ կրնայ գործածուիլ: Նենգամիտ կկուն (էօկէյիկ) իր հաւկիթներն գաղտուկ մը կը ձգէ ուրիշ թռչունի մը բոյնին մէջ. ջայլամը կը յանձնէ զանոնք անսպաստի տոչորիչ աւագի տաքութեանն, եւ Աւստրալիոյ հնդկահաւերն կը ժողովեն փտող տերեւներու և ցնցոտեաց մեծ դէ-

զեր, յորս կը զետեղեն իրենց հաւկիթներ, որպէս զի արուեստական եղանակաւ թխտուին՝ փտուծեան գործողութեան ատեն արտադրեալ յամբ ջերմութեամբ։ Ճիշդ, նոյն կերպիւ, պիտի տեսնեմք որ սերմերու տարածման համար ևս որ և է միջոց կրնայ ծառայել տունկին, բաւական է որ նորափծիծ ընծիւղներ և կամ սերմեր տարուին յարմար տեղ մը ուր գոյութեան մաքառման մէջ կարենան յաջողութիւն գտնել։

Ինչպէս ծաղկանց բեղմնաւորման գործողութեան մէջ, նոյնպէս ալ սերմերու տարածման մէջ, երկու գլխաւոր կերպեր կան որոցմով գործը ի գլուխ կեկնէ. — կենդանեաց միջոցաւ և հովի գորութեամբ։ Արդէն խօսուած է այս սիւնակաց մէջ թէ ինչպէս բեղմնաւորող փոշին մէկ ծաղկէն միւսը կը փոխադրուի սովորաբար այս երկու գլխաւոր միջոցներուն մէկով կամ միւսովն։ Մեղուններն և ուրիշ մեղրախնդիր միջատներ կառնուն զայն իրենց գլխոց կամ մարմնոց վրայ և կը փոխադրեն, և կամ հողմոց թեւերուն վրայ կը տարուի այն քոյր ծաղկի մը գգայուն մակերեւոյթին վրայ։ Այսպէս նաև սերմերն ալ մեծաւ մասամբ նոր տեղեր կը տարուին կամ կենդանեաց միջոցաւ և կամ երկնից հողմերու միջոցաւ։ Ասոնք են տեղափոխութեան այն երկու ամենէն ակներեւ միջոցներն զորս բնութիւնը հայծայնած է. և հետաքրքրաշարժ է տեսնել թէ տունկերն այս երկու միջոցներն հաւասարապէս կը գործածեն թէ իրենց բեղմնաւորիչ փոշին և թէ սերմերուն տեղափոխութեան համար, ճիշդ ինչպէս որ մարդն ալ նոյն երկու միջոցներն — կենդանի և հով — գործածած է միշտ թէ ծովու և թէ ցամաքի վրայ իր նպատակաց համար։ Նաեւ հողմաղացք, այլ և այլ գրաստք և կառերի ասոր օրինակներն են։

Շարունակելի

ԲԱՐԵՇՐՋՈՒՄ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ

Սոյն նիւթոյ վերայ ճառեց վերջերս Լայմէն Էյլըթ, ի Պոսթըն։ Իւր ութը բանախօսութեանց մէջ բացատրեց թէ ինչպէս նիւթական տիեզերք նոյնպէս եւ հոգեկանն բարեշրջման օրինօք կը յառաջանայ աստիճանաբար. Բարեշրջման վարդապետութիւնն ընդհանրապէս ընդունելութիւն կը գտնէ արդի գիտնականներէ, եւ Բարեշրջում ըսելով չպիտի հասկնանք նիւթական զօրութեանց միջոցաւ կատարուած գործողութիւն մը առանց աստուածային միջամտութեան, այլ Աստուծոյ խորհրդոց աստիճանական արտայայտութիւնն, Աստուծոյ գործողութեան մի ձևն։ «Բարեշրջումն շարունակական ստեղծագործութիւն մ'է» որպէս կ'ըսէ Փրոֆ. Ուինչէլ։ Այս բանախօսութեանց վերջինն, որ ամփոփումն է միւսներուն, կուզեմ ծանօթացնել Բիւրակնի ընթերցողաց։ Սակայն իբր նախապատրաստութիւն հետագայն կը մատուցանեմ ընթերցողաց լուրջ ու խորին ուշադրութեան։

Կեանքն առաւել է քան զգիտութիւն. և ուստի կրօնն, որ Աստուծոյ կեանքն է ի հոգիս մարդկան, առաւել է քան զաստուածաբանութիւն, որ փիլիսոփայութիւնն է այդ կեանաց։ Որքան մարդկային սեռն կ'աճի մտաւորապէս նոյնքան լաւագոյն կը հասկնայ զկեանս, և ուստի գիտութիւնն կը փոփոխի շարունակաբար, աստեղծ ու ծաղկունք կը մնան նոյնն, եւ սակայն կունենանք մի նոր աստեղագիտութիւն, մի նոր բուսաբանութիւն։ Այսպէս նաև մինչ մարդկութիւն կը զարգանայ հոգեւորապէս, կրօնական կեանս նկատմամբ ունեցած իւր հասկցողութիւն կը փոփոխի. հաւատ,

յոյս ու սէր կը մնան յաւերժ, բայց ամէն դար կունենայ իւր նոր աստուածաբանութիւնն: Այսպէս պարտի լինել: Յայնժամ միայն հակառակն կրնայ ըլլալ երբ մարդկութիւն դադրի հոգեւորապէս անելէ, կամ դադրի հոգեկան կենաց վրայ խորհելէ: Կենաց նկատմամբ եղած արդի տեսութիւնն կը բացատրի բարեշրջում բառով: Ըստ սոյն վարդապետութեան ամէն կեանք յառաջդիմական է, չկրնար ըլլալ կեանք առանց անման, այսինքն յառաջդիմական անման: Բազում աստուածաբանք կ'առարկին սոյն վարդապետութեան ընդդէմ թէ կրօնական կամ հոգեկան սահմանաց մէջ չկրնար ըլլալ սոյն օրինակ մի յառաջդիմական փոփոխում: Ուստի կը մերժեն նոքա բոլորովին բարեշրջման վարդապետութիւնն, կամ կը պնդեն թէ կրօնական կեանքն բացառութիւն մ'է յայտ օրինաց: «Բարեշրջում Բրիստոնէութեան» նիւթոյն վերայ ըրած իւր բանախօսութեանց մէջ, Մըր-Լ. Էպրմ համարձակապէս բարեշրջական մը յայտարարած է զինքն, եւ ընդունած է թէ նոյն ինքն Բրիստոնէական կրօն ենթակայ է բարեշրջման օրինաց. ուրիշ բառերով, թէ Աստուծոյ կեանքն ի հոգիս մարդկան, իւր կեդրոնն ու աղբիւրն ունենալով զՅիսուս Բրիստոս, է յառաջդիմական կեանք մը, եւ ուստի կը փոփոխի և պարտի փոփոխիլ շարունակաբար ի լաւագոյն անդր: Աստուած իւր բնական ու բարոյական աշխարհաց մէջն է և ի նոսա կը յայտնէ ինքզինքն, սակայն այս յայտնում, ի բնութեան, ի բարոյականի կամ յանդատին, է աստիճանական, այսինքն, բարեշրջական, ոչ թէ անմիջական: Այսպէս.

Ստեղծագործութիւնն աստիճանական գործողութիւն մ'է: Աստուած չըրաւ

զաշխարհ վեց օրուան մէջ խօսքով: Ստեղծագործութիւնն սկսեց — գէթ այս է նախնագոյն վիճակն որոյ ծանօթ եմք, միգամածային ձևով մը, և աստիճանական ու կանոնաւոր գործողութեամբ փոխուեցաւ մարդկային սեռին յարմար բնակութեան մը:

Մարդոյ ստեղծումն բարեշրջում մ'էր: Չստեղծուեցաւ նա կատարեալ զառաջինն, այլ կենդանական ստեղծագործութեան ստորնագոյն վիճակէ մը կատարելագործուեցաւ աստիճանական գործողութեամբ, ընդ որս ունեցած իւր ցեղակցութիւն անառարկելի կերպիւ ապացուցուած է բաղդատական անդամազննութեամբ, բաղդատական բնախօսութեամբ ու սաղմնագիտութեամբ (embryology): Թէ իւր բարոյական և հոգեկան զգացմունք եւս կենդանական բնագոյններէ կատարելագործուեցան բնական մի գործողութեամբ, զուտ զիտական խնդիր մ'է, ոչ թէ կրօնական: Ձի կրօնի նպատակն չէ պարզել մեզ թէ ուստի եկաւ մարդն, այլ թէ ինչ է այն իւր ներկայ վիճակին մէջ եւ ինչ կարէ լինել յապագային:

Յայտնութիւնն բարեշրջում մ'է: Ս. Գիրքն մարդկան Աստուծոյ նկատմամբ ունեցած գիտակցութեան անմանը պատմութիւնն է, Աստուծոյ աստիճան առ աստիճան մարդոց յայտնուելուն պատմութիւնը: Իւր ուղի, նման կատարեալ անձանց ուղւոյն, կ'աճի առաւել պայծառ և առաւել պայծառ ու կը լինի տիւ մի լուսափայլ: Բրիստոսի «Նոր պատուիրանն» կ'ընծայէ բարոյականութեան բարձրագոյն տիպար մը քան Հրէական Տասը Պատուիրաններն, եւ Աստուծոյ Բրիստոսի մէջ յայտնուելը՝ Իւր անձնականութեան բարձրագոյն յայտնութիւնն

է քան յայտնութիւնն Եհովայի ի մա-
ցառին բոցավառ:

Եկեղեցին բարեշրջում մ'է: Չէ կազ-
մակերպուած այն ի Քրիստոսէ սահմա-
նադրութեամբ, օրինօք և կարգեալ պաշ-
տօնէիւք, չձգուեցաւ այն յերկնից առ
մարդ, նման այն կողովին որ իջաւ ի
վերուստ Պետրոսի առջև, եղած է այն
աստիճանական մի աճում: Այն սկզբ-
քունքներ զորս Քրիստոս յեղյեղեց ա-
պագայ Քրիստոնէական եղբայրակցու-
թեան կառավարութեանը համար, խառ-
նակեցաւ Հռովմէական Կայսրութեան
սկզբանց հետ: Սոյն երկու հակառակա-
մարտ սկզբանց պայքարէն Եկեղեցին
յառաջ եկած է, Եկեղեցի մը մասամբ
Քրիստոնէական մասամբ հեծանոսական,
բայց առաւել քան զառաւել կը յառա-
ջանայ ի Քրիստոնէականն, և իւր ճշ-
մարիտ փառքն չկայանար յանցեալին այլ
յապագային:

Աստուածաբանութիւնն բարեշրջում
մ'է: Եբրայական մարգարէից, Քրիս-
տոնեայ առաքելոց, և ի վեր քան զա-
մենայն, նոյն ինքն Քրիստոսի գործնա-
կան ու հոգեկան ուսուցմանց, Աղէք-
սանդրիոյ միաձիքականութեան, Յունաս-
տանի հայեցողական փիլիսոփայութեան
և Հռովմի օրինականութեան հետ խառ-
նակուելէն կազմեալ են աստուածաբա-
նական դրութիւնք: Աստուածաբանական
ամէն դպրոցի մէջ կայ ճշմարտութիւն
մը, բայց ոչ մի դպրոց կը ներկայէ ճշ-
մարտութիւնը: Սոյն այս 1892 տարւոյ
մէջ Քրիստոնէութեան նկատմամբ ունե-
ցած մեր հասկցողութիւնք լաւագոյն են
Քրիստոսի իւր առաքելոց տուած պատ-
ուիրաններէն հետէ՝ ո՛ր և է տարւոյ մէջ
Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ ունեցածնե-
րէն, և մեր զաւակունք լաւագոյնս պի-

տի հասկնան քան զմեզ: Ուստի ո՛չ
Ուէսթմինիսթըրի դաւանանքը ո՛չ Ե-
րեսուն և ինն Յօդուածները, ո՛չ Պիոս
չորրորդի Հանգանակն ևն. կրնան լինել
վերջնական տիպար մը: Հանգանակք
բիւրեղներ են, բայց Քրիստոսի ուսուց-
մունք սերմ: Բիւրեղք մեռեալ են,
իսկ սերմունք կ'աճին:

Քրիստոնէական փորձառութիւնն բա-
րեշրջում մ'է: Աստուծոյ կեանքն է այն
ի հոգիս մարդկան, աստուածային իրա-
կանութիւն մը: Բայց Աստուծոյ այս
կեանքն անհատին մէջ, որպէս նաև Ե-
կեղեցւոյն ու ընկերութեան մէջ, աճող
կեանք մ'է: Կը փոխակերպէ այն զան-
հատն, ոչ թէ անմիջական ու մոգական
իմն եղանակաւ որպէս Սինտէրէշլա փո-
խակերպուեցաւ իւր դիցունի մօրն ազ-
դեցութեամբ, այլ աստիճանական գոր-
ծողութեամբ. կը գործէ ալն նկարագրոյ
ու բնաւորութեան վերայ ի ներքս ե-
ղած ոգեկան զօրութեանց միջոցաւ, ինչ-
պէս սերմն հողոյ հանքային նիւթերն կը
փոխակերպէ ու կը յօրինէ ի նոցանէ
գեղափայլ ու հեշտաբոյր ծաղիկներ:

Մանիսս

ՄԻՔԱՅԷԼ Խ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՄՐՄՈՒՆՋ ՓՐԿՉԻՆ

«ՀԱՅՐ, ԹՈՂ ԴՈՅԱ՝, ԶԻ ՈՅ ԳԻՏԵՆ ԶԻՆՋ ԳՈՐԾԵՆ»

Ահն երբ երոճասպէտի մէջ ամենուրեք
խնդութեան ձայներ կը լսուէր և մէն մի
Հրէի դիմաց վերայ ժպտո ու խինդ կը
նշմարուէր, զի զատկական տօնն կը մօ-
տենար և անձնիւր որ այդ ուրախառիծ
աւուր համար պատրաստութիւններ կը
կատարէր՝ եւ սակայն յոյժ սրտաճմլիկ
միմունջ մը ևս կը լսուի, և զատկին Սա-
մրմնջողի զատիչն կը լինի: Մինչ այլք
կը բերկրին, նա կը տխրի ու կողբայ

իսկ յօժարակամ կեննարկէ զԻւր անմեղ անձ նոցա նախատանաց որք կը վիրաւորեն զսիրտ արդարոյն առաւել քան զսուր երկսայրի:

Զատկական տօնն որ առիթ կը լինի ոճրագործ մարդասպանի մը և եղեռագործ սիկարեսանի մը կապանացն լուծման և արձակմանն ի բանտէ, որպէս եղեւ Բարաբբայի, և սակայն նոյն ատեն առիթ կը լինի ի մահ դատաւարտելոյ այն Անձ՝ որոյ արդարութիւնն չէր ծածկեալ մինչ իսկ յաջա Պիղատոսի պոնտացւոյ: Թէեւ սա՝ զամբաստանեալն ամենայնիւ անմեղ կը նկատէ, արատ մ'իսկ չ'կարենալով գտնել նորա վերայ և անպատկառ «Յաւեալ եմ ես յարենէ արդարոյ՜ աշորիլ» գոչելով իւր ձեռներն կը լուանայ՝ այսու ամենայնիւ ի մահ կը դատաւարտէ զԱյն. ի Խաչ հանել կը վճռէ եւ զանմեղն կը յանձնէ ի ձեռս Նորա Թշնամեաց: Պիղատոս, Պիղատոս ինչպէս կը համարձակիս իբրեւ մեղաւարտ ի մահ դատաւարտել զԱյն՝ որոյ համար սիրող, խիղճող, դատաստանող, օրէնք և կենսակից «Անմեղ, անմեղ եւ անմեղ կադաղկեն միահամուռ: Ի՞նչպէս կը համարձակիս սոցա հակառակ գործել. եւ էր այդ ձեռներ անմեղ արիւն Թափելէ չեն սոսկար:

Ո՞հ վասնզի երկնչի յամբաստանողաց, զի մի գուցէ զինքն գրկեն իւր գահէն ու փառքէն և պաշտօնանկ առնեն: Նա դրամ ու փառք առաւել կը սիրէ քան զարդարութիւն և զօրէնս: Բայց ո՞վ անձնասէրդ դատաւոր, չեն սոսկար երբ խորհիս Թէ քո շրթներէդ խուզած այդ վճիռ արդար անձնաւորութիւն մի ի մահ կը մատնէ ի խաչ կը հանէ, չեն դողար, յորժամ յիշես Թէ քո ձեռներ արդարի մը արեամբ, Աստուածորդւոյն արեամբ

կը շաղախին: Եւ սակայն աւաղ, Պիղատոս զայն ծեծելով անգուժ ու գազանաբարոյ գինուորաց և հրէից ձեռքը կուտայ, որք նորա ուսոց վերայ ծանր բեռ մը դնելով յառաջ երթայ կ'ստիպեն դէպ լեառն գողգոթայ. և ինչու, ա՞հ, որպէս զի անդանոր ի Խաչ բարձրացնեն զԱրդարն Նորա ձեռներն ու ոտներն անողորմաբար անոր վրայ բեւեռելով: Ահա այժմ Աստուածորդին ոչ յերկրի է և ոչ յերկինս, ոչ կապրի ու ոչ կը մեռնի, այլ մերթ ընդ մերթ իր շրթունքն կը շարժին. և լա՛ն Թէ ի՞նչ կըսէ. «Հայր, Թող դոցա զի ոչ գիտեն զինչ գործեն:» Ո՞հ ինչ զարմանալի սէր առ անկեալ մարդկութիւն, ի՞նչ անհուն կարեկցութիւն առ տգէտ արարածս: «Հայր Թող դոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն» կը գոչէ չարչարեալ, ի Խաչ բարձրացեալ և արիւնսն անթափառ Փրկիչն վասն իւր չարչարողաց: Ի՞նչ սրտառուչ դաս մ'է այս որ Խաչին վրայէն կուտայ մեզ մեր Աստուածային ուսուցիչն իւր մահուան տագնապներուն մէջ:

Սեբասիա

ՀԱՅԿԱԶՆ

ԱՆՈՒՆ ՄԸ ՔԱՆԴԱԿԵԼ

Գրեցի անուսն աւագի վերայ, Յուսարով քէ միտ հո՞ն պիտի մընայ. Այլ, բաբէ, շուտով ծովըն մակընթաց Անգոր գրծես վրսարեց ի բաց:

Քանդակեցի զայն ծառի մը վերայ. Յես բազում ամաց երբոր ես դարձայ, Ծառն ալ՝ բսուէրն ալ էին կոտորւած, Որոցմով երբեմն դաշտն էր ծածկւում:

Քանդակեցի զայն մարմարի մը վրայ, Սա յուսով քէ հոն յաւերժ կը մընայ. Աւա՛ղ, շարժըն զայն ի նիւանց քանդեց, Սեւ հողերու տակ քաղեց ու ծածկեց:

Ի դերեւ ելան ասոնք ամէնքն ալ. Կ'ըղձայի հոգւով, ա՛հ, անմահանա՛լ, Եւ անուսն ընել մրցընչեցեալան. Ի՞նչ ընել. — Դըրե՛ղ ի սիրտս մարդիսն:

Լուսաւոդ, փայլուն, խոշո՛ր տառերով, Վարու՛մ անարաւս, խօսով եւ յուսով Եթէ քանդակեմ ի մարդ զիմ անուն, Յայնժամ անմահ եմ յաչքս ամենուն:

Պարսիզակ

ՔԱՐԳ. ԱՆԴՐԱՆԻԿ Կ. ԻՓԷՔՏԵԱՆ

ԾԱԳՈՒՄՆ

ԵՒ

Ը Ն Թ Ա Յ Ք

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Ի Հ Ա Յ Ս

Մ Ա Ս Ն Գ .

Մինչ ծանուցեալ կը տեսնենք ըստ վերոյիշեալ առաքելական բանի Աստուծոյ հաճութիւնն ապրեցնելու զհաւատացեալս Աւետարանի քարոզութեամբ՝ թէ և յաչս «աշխարհիկ իմաստնոց» «յիմարութիւն» անուանուած է այն, սակայն կայ անոր մէջ աստուածային զօրութիւն մը որ իւր արդիւնքներովն տեսանելի է: «Քանզի կենդանի է Բանն Աստուծոյ և ազդող՝ և հատու քան զամենայն սուր երկսայրի, և անցանէ մինչեւ ցորոշումն շնչոյ՝ և ոգւոյ՝ և յօգից՝ և ուղղոց, և քննիչ է մտաց՝ և խորհրդոց սրտից:» (Եբր. Դ. 12): Եւ եթէ այսպէս է, քրիստոնէական եկեղեցին ո՛րպիսի եռանդեամբ՝ ո՛րպիսի ջերմեռանդութեամբ՝ և որպիսի հաւատարմութեամբ ու հաւատքով կատարելու է Առեւտարանի քարոզութեան պաշտօնն:

Տեսնենք թէ ինչ զգացումով կը խօսի առաքեալն այս ահաւոր պաշտօնի և պաշտօնէութեան նկատմամբ. «Հոս անոյշ եմք,» կըսէ, «Քրիստոսի առ Աստուած՝ ի մէջ փրկելոցն՝ և ի

մէջ կորուսելոց: Ոմանց հոտ մահուանէ ի մահ, և ոմանց հոտ՝ կենդանութենէ ի կեանս. և առ այս ո՞րաւական իցէ:» (Բ. Կորնթ. Բ. 15, 16): Ի՞նչ ահաւոր պատասխանատուութեան տակ պէտք է զգան ինքզինքնին Աւետարանի պաշտօնիայք: Մինչ առաքեալք այս զգացումը ունէին՝ կը տեսնենք թէ ի՞նչ օրհնութեամբ պսակուեցաւ նոցա աշխատութիւնն:

Կրօնական ամենայն արարողութիւնք որքան շքեղ և որքան շլացուցիչ ալ լինին աչաց՝ առանց Աւետարանի մաքուր, ողջամիտ, անխարդախ և հաւատարիմ քարոզութեան անազդեցիկ կը մնան հանդոյն զարդարուն սեղաններու որոց վրայ չ'կայ սննդարար կերակուր: Աստուծոյ Բանն և նորա քարոզութիւնն է, այն բանական անխարդախ կաթն՝ որուն «փափաքեցէք, որ անով մեծնաք մինչեւ ի փրկութիւն» ըսուած է: Ա. Պետ. Բ. 2: Առաքելական նախկին եկեղեցիք մինչ քարոզութեան պաշտօնը նախամեծար կը համարէին քան զայլ արտաքին արարողութիւնս և հաւատարմութեամբ կը մատակարարուէր կենաց Բանն ամենուրեք՝ կը տեսնենք ի պատմութեան թէ, նոքա առաւել քան երկու հարիւր տարի ո՛րպիսի խաղաղութեամբ, մաքրութեամբ կապրէին թէ ի վարդապետութիւնս և թէ յընկերակցութիւնս: Բայց ի տես ծիսականութեան, յորմէ հակառակութիւնք ծնունդ առին և բաժանումներ տեղի ունեցան՝ յայնժամ տղիսութեան և մոլութեան մթաղին ամպեր նսեմացուցին նոցա հոգեւոր պայծառութիւնն զոր կընդունէին ի-

մանալի Արեգական փառահեղ ճառագայթներէն: Եւ ըստ բանի Սարգսի շնորհալուոյն, «Որպէս ի պակասել կերակրոյն՝ թարշամի մարմինն և մեռանի, նոյն դունակ ի պակասել կաթին վարդապետութեանն Քրիստոսի՝ որ է կերակուր հոգւոյ, հոգին զկենդանութիւնն՝ որ ըստ Աստուծոյ է, կենդանանալ ո՛չ կարէ ⁽¹⁾»:

Արդ, ահա այս զգացումով և այս ճանաչումով է որ Աւետարանական Հայք ի սկզբան ընդ դրկեցին կրօնական այնպիսի դրութիւն մը որ լի ու լի կը մատակարարէր իրենց այն աստուածապարգեւ հոգեկան սնունդ որով՝ յարածամ կը կարօտին: Եւ այսու համոզմամբ է որ նոցա կրօնական պաշտամանց մէջ՝ քարոզութիւնն առաջին տեղը կը բռնէ:

Եղնակ Տէր Վրթանէս Գրիգորեան յորժամ տարագրեցաւ ի Կեսարիա 1845 թուականի Փետրուար ամսոյ այն ցրտագին աւուրց մէջ՝ նոր ու զարմանալի յանցաւորութեամբ մը որ էր լոյս և ճշմարտութիւն վնասելն ու քարոզելն՝ իւր եռանդն ու նախանձն վասն ճշմարտութեան այնպէս էր, զորս տարագրութիւն ու կապանք կարելի չէր որ մարէին: միտքը ազատ էր խորհելու և լեզուն ազատ էր խօսելու և քարոզելու: Առաջին Ամերիկացի Միսիոնարն որ հաստատուած էր Կեսարիոյ մէջ 1852 թուականին կը տեղեկագրէր թէ, «Տեսնեք մեր աստ ժամանեալն այսքան տարիներ առաջ հոս տարագիր եղող Տէր Վրթանէսի աշխատութեան արդիւնքը և կը յուսամք աւելին ևս տեսնել»:

(1) Տես ի մեկնութեան կաթողիկէայց Սարգսի շնորհալուոյ, Յորդորակ. էջ 75:

Հակառակորդք տարագրած են աստ մարդը, բայց կարող եղած չեն մարել անոր մէջ եղած լոյսը: Այնքան մեծ եղած է անոր եռանդը ի քարոզութեան Բանին և ի տարածումն ճշմարտութեան, որ հակառակորդք ետ դարձնել ուզած են զինք ի տարագրութենէ որ չըլլայ թէ տեղւոյս բոլոր ժողովուրդը խմորուի:» Եւ ո՛չ ապաքէն Կեսարիոյ և իւր շրջակայից ներկայ վիճակը ազացոյց մ'է Սաղմոսերգուն բարի յաջողութեան նկատմամբ ըսածին, «Ան որ լալով կ'երթայ ցանկելու սերմը տանելով, անշուշտ յնծութեամբ պիտի դառնայ իր ցորենի խուրձերը բերելով:» Ի ճեռն եղնակ Տէր Վրթանէս Գրիգորեանի ի կապանս հաւատքով սերմանած սերմէն իբր վեց կամ եօթն տարի ետք մատաղատունկ Աւետարանական եկեղեցի մը յառաջ եկաւ ի Կեսարիա միայն եօթն արու և մէկ էգ անգամահերով՝ իսկ երթալով մեծցաւ այդ եկեղեցի և իւր ճիւղերն յաջ և յահեակ արձակելով Աւետարանական Հայոց գանուած ընդարձակագոյն վայրերէն մին եղաւ Կեսարիա իւր բազում աւաններովն ու գիւղերովն:

Թուի թէ Քրիստոս մեր Աստուածային վարդապետն խօսած է այն սերմանայանին առակը ի մխիթարութիւն և ի քաջալերութիւն ամեն հաւատարիմ քարոզչաց, որ յամենայն դարս և յամենայն տեղիս, որպէսզի նոքա չ'ընեն ան և չ'ընեն իրենց առօրեայ պաշտամանց մէջ իրենց աշխատութեան արդիւնքը անմիջապէս չը տեսնեն ինչպէս համար: Ուստի անոնց առջեւ կը դնէ երկրագործը որպէսզի անոր օրինակին հետեւին որ ժամա-

նակէ մը ետքը հնձելու յուսովն կը ցանէ իր սերմը հողին մէջ և չ'ըքանիր անմիջապէս չ'ըռնանելուն համար, այլ կերթայ կը հանգստանայ և դարձեալ կենէ. այսինքն կանոնաւորապէս կը կատարէ իւր օրական աշխատութիւնը կաղդուրելով ինքզինք գիշերոյ հանգստութեամբն, մինչեւ որ վերջապէս ցորենը յարմար առնին կը հասունայ: Այսպէս Բանին սերմը ժամանակ մը թէ և ծածկեալ մնայ իբր թէ պարապը գացած, սակայն Աստուածային Ուսուցիչն կը պատուիրէ իւր հաւատարիմ աշակերտաց՝ քաջալերուիլ, որ չըլլայ թէ անյուսուլթեամբ ջանքերնէն թուլնան:

Շարունակելի

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԱԼՈՒՍՏՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ե Ի

ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆՆ ԵՐԿՆԻՑ

ՄԱՍՆ Ա.

Թէ ինչ է «Մի յոյս կոչման մերոյ»

(Եփես. Դ. 4)

Եկեղեցին հաստատուեցաւ աշխարհի վրայ, որ ըլլայ «Ընտանիք Աստուծոյ», «Մարմին Քրիստոսի» և «Տաճար Հոգւոյն սրբոյ»: Անոր յանձնարարուեցաւ մէկ կողմէն իւր մէջ ժողովել զամենեսին, զորս Հայր կ'ուտայ իւր Որդւոյն. միւս կողմէն այսպէս ժողովուածներն կատարելագործել: Սակայն պատճառ չկայ կարծելու, թէ ժողովելու և կատարելագործելու այսպիսի գործ մը պիտի շարունակէ անդադար, այնպէս որ վերջապէս ամեն մարդկային էակ՝ ընտանեաց զա-

ւակը, մարմնոյն անդամը, տաճարին կենդանի քարը եղած պիտի ըլլայ: Ընդհակառակն, Յակոբոս առաքեալ կը գիտցունէ մեզ այս (քրիստոնէական) Տնտեսութեան բնութիւնը, երբ կ'ըսէ (Գործ. ԺԵ. 13-17) Թէ Աստուած հիմա այցելութիւն կ'ընէ հեթանոսներուն անոնցմէ ժողովուրդ մ'առնուլ իւր անուան համար. և Թէ այսուհետեւ պիտի դառնայ, և վերստին պիտի շինէ Դաւթի ինկած խորանը: Տէրն մեր միւլենոյն բանին ակնարկեց, երբ ըսաւ, «Երուսաղէմ եղիցի կոխան յազգաց (ի հեթանոսաց) մինչև կատարեցին ժամանակը հեթանոսաց» (Ղու. ԻԱ. 24): Եւ Պօղոս առաքեալ նման լեզուով մը կը յայտնէ, երբ կը գրէ առ Հռովմայեցիս Թէ, «Կուրծութիւն փոքր ի շատէ եղեւ Իսրայէլի, մինչև լրումն հեթանոսաց մտցէ, և ապա ամենայն Իսրայէլ կեցցէ» (Հռովմ. ԺԱ. 25-27): Հեթանոսներէն Աստուծոյ ժողովուրդ մը առնուլ, այս կերպով առնելու համար որոշուած ժամանակ մ'ունենալ և այսպիսի ժողովրդեան մը համար սահմանաւոր թիւ մը բռնել՝ կը նշանակէ Թէ Եկեղեցին ընտրութիւն մ'է: Աստուած «կամեցեալ ծնաւ զմեզ բանիւ ճշմարտութեանն՝ լինել մեզ (առաջին) պտուղ ինչ արարածոց նորա» (Յակ. Ա. 18): Այս ծնանէն սկսաւ Պէնտէկոստէի օրը, որ Եկեղեցւոյն ծննդեան օրն էր: Ի նմին ժամանակի առաջին անգամ էր որ Քրիստոս իւր Հոգւոյն միջոցաւ իշխանութիւն տուաւ մարդոց «որդիք Աստուծոյ լինել» յայնժամ առաջին անգամ էր որ անոնք Իրեն կապուեցան, և իւր լիութեամբ լցան, յայնժամ առաջին անգամ էր որ անոնք «բնակութիւն Աստուծոյ» եղան ի ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ: Այսպէս ծնեալը, այսպէս կապակցեալը, այսպէս

լցեալք, այսպէս բնակութիւն եղեալք՝ մարդկային սեռէն երախայրի մը են։ Սակայն երախայրին չէ հունձքը։ Անիկա ցանի որայ մ'է կանխագոյն հասունցած, ժողովուած և ներկայացուած իբրեւ նախապտուղ մը ամբողջին մէջէն։ Եւ որպէս անոր հաւաքումը սկիզբ մ'ունի, նոյնպէս վերջ մ'ալ ունի։ Յորժամ «ժամանակը հեծանոսաց» կը լրանայ, յորժամ հեծանոսաց լի թիւը «կը մտնէ, յայնժամ «ընտանիք Աստուծոյ»՝ իր զաւակաց ամբողջ լրումն ընդունած պիտի ըլլայ, և «մարմին Քրիստոսի» հասած պիտի ըլլայ «ի չափ հասակի Նորա», և «տաճար Հոգւոյն Սրբոյ»՝ իր ամեն քարը և իր կառարեալ համեմատութիւնները լրացուցած պիտի ըլլայ, և հեծանոսներէն եղած ընտրութիւնը պիտի ամբողջանայ։ Եկեղեցւոյն կոչման ասանկ ի վախճան բերուիլը՝ Ս. Գրոց մէջ երկու հանգամանաց ներքե կը ցուցուի — «Առաջին Յարութիւն» և «Հարսանիք Գառնին»։

Կը վախճում թէ քրիստոնէից մէջ «Առաջին Յարութիւն»ը դադարեցաւ ստոյգ հաւատոյ կէտ մը լինել։ Այսու ամենայնիւ ոչ մի ապագայ դէպք ունի պարզագոյն վկայութիւն քան զայս։ Տէրն մեր արդարեւ այնքան շատ խօսքերով չխօսեցաւ ազոր վրայ, իբրեւ ժամանակաւ որոշ այն Յարութենէն որ է ընդհանուր։ Սակայն իրեններուն յառնելուն նկատմամբ նա այնպիսի լեզու մը գործածեց, որ մասնաւոր վերակենդանութիւն մը նշմարուելով, ամբարշտաց՝ արդարոց հետ մասն ունենալու գաղափարը կը ցնդի։ «Այս են կամք Հօր իմոյ որ առաքեալն զիս, զի զամենայն զոր ետ ցիս Հայր՝ ոչ կորուսից ի նմանէ, այլ յարուցից զնա յաւուրն յետնում։ Այս են կամք

Հօր իմոյ, զի ամենայն որ տեսանիցէ զորդի և հաւատացէ ի նա՝ ընկալցի ըզկեանս յաւիտենականս, և ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում» (Յով. 2. 39-40)։ Եւ դարձեալ, «Որ ուտէ զմարմին իմ եւ ըմպէ զարիւն իմ՝ ունի զկեանս յաւիտենականս, եւ ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում» (համար, 54)։ Անոնք, որոց վրայով այս բաները կը խօսուին, ներքին շրջանակ մը կը կազմեն յարուցելոց մէջ. և դիւրին քայլ մ'է ընդ առաջ բնդունիլ թէ անոնք պիտի յարուցուին յառաջ բան զբովանդակութիւն ննջեցելոց։

Պօղոս առաքեալ իր գրութեանց մէջ այսպիսի քայլ մը կ'առնու շատ պարզ կերպով։ Ոչ թէ միայն արձագանգելով իր վարդապետին խօսքերը, այլ հաւապագ խօսելով յարութեան վրայ իբրեւ լրումն և հետեւանք վերածնեալ կենաց — «Եթէ Հօգի այնորիկ, որ յարոյցն զՅիսուս 'ի մեռելոց' բնակեալ է ի ձեզ, ապա և որ յարոյց զՔրիստոս 'ի մեռելոց' կենդանացուցէ զմահկանացու մարմինս ձեր բնակեալ Հոգւովն իւրով ի ձեզ» (Հռով. Բ. 10, 11. բաղդատէ կող. Գ. 1-4)։ Եւ թէ անիկա կը ճանաչէ մեռելոց մէջէն յարութիւն մը, որոյ համար, իբրեւ «մրցանակն Աստուծոյ վերին կոչման 'ի Քրիստոս Յիսուս», կը ճգնի հասնիլ (տես, Փիլիպ. Գ. 7-14. ի Յունարէն բնագիր, ոչ «Յարութիւն մեռելոց», այլ «ի մեռելոցն յարութիւն»)։ Եւ թէ երբ անիկա կը գրէ առ Թեսաղոնիկեցիս ննջեցելոց վրայ, ինք չէրեւիր ճանաչել այլոց յարութիւն Տէրոջը զալստեան ժամանակ, այլ միայն «Մեռեալք ի Քրիստոս» յարութիւնը (տես Ա. Թեսաղ, Գ. 13-18)։ Ոչ միայն պատահական ակնարկութեան մէջ, բայց նաեւ երբ օրինաւոր կերպով կը վարդապետէ այս նիւթոյ

վրայ, կը գրէ Կորնթացոց այսպէս. — «Այլ արդ Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց, առաջին պտուղ ննչեցելոց. քանզի մարդով եղեւ մահ, և մարդով յարուծիւն մեռելոց. որպէս Ադամաւն ամենեքին մեռանին, նոյնպէս և Քրիստոսիւ ամենեքին կենդանացին, (սակայն) իւրաքանչիւր յիւրում կարգի. նախ Քրիստոս, և ապա Քրիստոսեանք ի զալստեան նորա, և ապա կատարած» (Ա. Կորնթ. ԺԵ. 20-26): Եւ այս «կատարած» կը շարունակէ նկարագրել իբրեւ ժամանակ մի, յորում վերջին թշնամին, որ է մահ, պիտի խափանուի: Այսինքն, ժամանակ մի, յորում ամենեքին պիտի յառնեն, և մահ ոչ միոյն վրայ իշխանութիւն պիտի ունենայ:

Ուստի երեք աստիճան կայ ըստ կարգի, յորում ամենքն, որ կը մեռնին Ադամաւ, կենդանի պիտի ըլլան Քրիստոսով: Քրիստոս Ինքն միայն կը կազմէ առաջին զիծը. նա է «առաջին պտուղ ննչեցելոց», որ յայսմ, ինչպէս «յամենայնի, եղիցի Ինքն յառաջացեալ» (Կող. Ա. 18): Եւ ապա իրմէ վերջ «Քրիստոսեանք ի զալստեան նորա»: Անոնք՝ զորս Հայրը տուաւ Որդւոյն. անոնք՝ որ տեսան զՈրդին և հաւատացին նմա. անոնք՝ որ կերան իւր մարմինէն և խմեցին իւր արիւնէն, — ասոնք պիտի մոնեն յանմահութիւն Իւր յայտնուելու ժամանակը: Ամէնքը պիտի չննջեն, բայց ամէնքը պիտի փոխուին. «Մեռեալք յարիցեն առանց ապականութեան, եւ մեր նորոգեացուք» (Կորն. ԺԵ. 52): «Մեռեալք ի Քրիստոս յարիցեն յառաջագոյն, ապա և մեր որ կենդանուոյն մնացեալ իցեմք՝ նոքօք հանդերձ յափշտակեացուք ամպովք ընդ առաջ Տեառն յօդս, և այնպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինի-

ցիմք. (Թէսաղ. Գ. 15, 16):

«Եւ ապա», կ'ըսէ Պօղոս առաքեալ, «կատարած»: Անիկա չ'ըսեր որչափ երկար պիտի ըլլայ ժամանակամիջոցը, սակայն կ'իմացնէ թէ ժամանակամիջոց մը պիտի ըլլայ: Յայտնութեան կատարելութիւնը տրուեցաւ ի ձեռն Յովհաննու առաքելոյն: Անոր յառաջագոյն ցուցուեցաւ տեսեան մէջ Տէրոջը զալուստը (տես. Յայտ. ԺԹ. 11): Եւ յետոյ կ'ըսէ. «Եւ տեսի աթոռս, և նստան ի վերայ նոցա. և դատաւորութիւն տուաւ նոցա՝ ընտրել զիոզիս չարչարելոցն վասն վկայութեանն Յիսուսի և վասն բանին Աստուծոյ, և զորս ոչ երկիրպագին գազանին, և ոչ առին զղրոյժ նորս ի ճակատս իւրեանց՝ և ոչ ի վերայ աջու ձեռին իւրեանց, եւ կացին և թագաւորեցին ընդ Քրիստոսի հազար ամ: Եւ յետ այսորիկ ի մեռելոց ոչ ոք եկաց, մինչև ի կատարել հազար ամին. այս է յարութիւն առաջին: Եւ յետ հազար ամին... տեսի զմեռեալս մեծամեծս և ըզփոքունս որ կային առաջի աթոռոյն... և ետ ծով զմեռեալս իւր, և մահ և դրժոխք զիւրեանց մեռեալս. և դատեցան իւրաքանչիւր ըստ գործոց իւրեանց. մահ և դժոխք մատնեցան ի լին հրոյն»: (տես, Յայտ. Ի.):

Աստ անգամ մի ևս կը տեսնեմք քրիստոսեանց յարուցուիլը «ի զալստեան նորա» — զանոնք, որ չապստամբեցան Անկէ հրապուրանօք կամ հալածանօք. և կը սորվինք թէ ասիկա տեղի պիտի ունենայ հազար տարի յառաջ քան ըզ «կատարած». երբ մեռելոց մնացորդը պիտի կենդանանայ, և այլ ևս մահ պիտի չըլլայ (բաց ի երկրորդ մահէն): Կը սորվինք նաև թէ ինչ նպատակաւ ասոնք կը յարուցուին: Ոչ թէ միայն անոնք մոնեն

իրենց կատարեալ երանութեան մէջ թէ՛ մարմնով թէ՛ հոգւով, այլ և մասն ունեւան իրենց Տէրոջը հետ Իւր միջնորդական թագաւորութեան մէջ: Նա «նստաւ ընդ աջմէ Հօր Իւրոյ», և կսպասէ մինչեւ Իր թշնամիները կը զրուին Իր ոտից պատուանդան, (110 Սաղ.): Ամենայն ինչ Անոր ոտից տակ զրուելու վրայ է: Մեր որ երբեմն թշնամի էինք, Նա հաշտեցուց զմեզ արդէն, և ապագային մէջ պիտի միացնէ զմեզ Իրեն հետ զամենայն ինչ Հօր Աստուծոյ հնազանդեցնելու գործը կատարելու համար. (Հռով. Ե. 10, 11 և Մաղաք. Դ. 2, 3): Անոնք, որ կը գտնուին ի նմա, թէ՛ կենդանի և թէ՛ ննջեցեալ, Իւր զալստեան ատեն պիտի ըլլան քահանայք և թագաւորք Իրեն հետ. (Յայտ. 6. 10), «յորժամ տացէ ի ձեռս զթագաւորութիւնն Աստուծոյ և Հօր, յորժամ խափանեցէ զամենայն իշխանութիւնս և զամենայն պետութիւն և զգօրութիւն: Զի պարտ է նմա թագաւորել, մինչև զիցէ զամենայն թշնամիս ի ներքոյ ոտից Իւրոց: Յետին թշնամին խափանի՝ մահ. զի եղիցի Աստուած ամենայն յամենայնի:» (Ա. Կորն. ԺԵ. 24-28): Եւ նաև ըսուեցաւ, «Երանի սրբոցն, որք ունին բաժին ի յարութեանն առաջնում. ի վերայ սոցա երկրորդ մահն ոչ ունի իշխանութիւն, այլ եղիցին քահանայք Աստուծոյ և Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, և թագաւորեացեն ընդ նմա հազար ամ. (Յայտ. Ի. 6):

Առաջին յարութեան մէջ կը տեսնենք այն նոր գործին վերջացումն երկրի վրայ, զոր Աստուած սկսաւ Պէնտէկոստէի օրը: Անիկա՝ հաւաքման և կատարելագործութեան վերջնականասպէս լրանալու շրջանն է, Քրիստոնէական Տնտեսու-

թեան վախճանը, և Եկեղեցական պատմութեան՝ կնքումն է: Ուստի ընտրութիւնը իր յետին սահմանին և իր լման հասակին հասած պիտի ըլլայ, և իբրեւ մի մարմին պիտի մտնէ ի փառս: Աստուծոյ գործը Եկեղեցոյն վրայ պիտի լրմննայ, և այնուհետև պիտի կարողանայ գործել անով, որպէս և Իւր Օծելով:

Եկեղեցոյն այս ժամանակին յատկացեալ անունն է՝ «Հարսն, կին Գառինն» (Յայտ. ԻԱ. 9), և սոյն ժամանակն է «Հարսանիք Գառինն» (Յայտ. ԺԹ. 6-9): Պօղոս առաքեալ առ Եփեսացիս թղթոյն մէջ ի յայտ կը բերէ հարսանեաց խորհուրդը, ցուցնելով այն միութիւնն, որ է Քրիստոսի և Եկեղեցոյն միջեւ: Սակայն եթէ ուշադրութեամբ նայինք իր խօսքերուն, պիտի տեսնենք թէ Եկեղեցոյն կնութիւնը՝ դեռ սկսուելու բան մը կը նկատէ. — «Քրիստոս սիրեաց զեկեղեցին, և զանձն իւր մատնեաց վասն նորա, զի զնա սրբեցէ սրբութեամբ աւազանին բանիւ, զի կացուցէ ինքն իւր յանդիման փառաւոր զեկեղեցի, զի մի ունիցի ինչ արատ, կամ աղտոտութիւն, կամ այլ ինչ յայսպիսեաց, այլ զի իցէ սուրբ և անարատ,» (Եփես. Ե. 25-27): Նաև գործածելով հին արարչագործութեան լեզուն, ինչպէս առաքեալն կը գործածէ, Եկեղեցին կազմակերպուելու վրայ է Քրիստոսի կողէն, սրպէս Եւայ կազմակերպուեցաւ Ադամի կողէն. — «Մեր անդամք եմք մարմնոյ նորա, ի մարմնոյ նորա և յոսկերաց նորա» (Եփես. Ե. 30, բաղդատէ Ծնն. Բ. 21-23): Այս կազմակերպութեան գործը լմնալէն վերջ, այսինքն, Եկեղեցին՝ «ի չափ հասակի կատարմանն Քրիստոսի» հասնելէն վերջ, Աստուած իւր ձեւակերպած կինը պիտի բերէ «երկրորդ Ա-

դամ»ին, որ անիկա Իր օգնականն ըլլայ: Եւ այսպէս կը գրէ նոյն առաքեալն առ Կորնթացիս երկրորդ թղթոյն մէջ. — «Խօսեցայ զձեզ առն միում, իբրեւ զկոյս մի սուրբ յանդիման կացուցանել Քրիստոսի,» (ԺԱ. 2. բաղդատէ Եփես. Ե. 29): Իր վարդապետին կողմանէ իբրեւ ղեսպան մը, նշանախօսութիւնը կատարեց, սակայն հարսանիքը տակաւին պիտի զայ, և հիմա հարսին (Եկեղեցւոյն) պատուաւորութիւնն է պատրաստել զինք, և սպասել այն «երանելի յուսոյն» կատարման: (Սակայն ցաւալի է ըսել Թէ Հարսն ոչ միայն մոռցաւ պատրաստիլ և սպասել յուսով Փեսային, այլ և իր Աստուածային կոչումն ալ անտես ընելով երկրային դիրք մը ստացաւ: Ո՞ր զգաստամիտ անձնաւորութիւն չտեսներ Եկեղեցւոյն (հարսին) այժմու ենթարկուած ողբալի վիճակը, հըր է այն «մի ընդհանրական և առաքելական եկեղեցի»ին մէջ յոյս, սէր և միաբանութիւն, որոց համար Պօղոս առաքեալ և իւր ընկերք կը ճգնին ապահովել իրենց գրութեանց մէջ: Եկեղեցին իր միութիւնը դարեւ է ի վեր կորուսած ըլլալով, հարիւրաւոր աղանդներու բաժնուած է, այնպէս որ իւր Տէրոջը զալստեան յոյսն ալ, եղբայրական ճշմարիտ սէրն ալ և իր անդամոց միաբանութիւնն ալ խանգարած՝ Թէ հրահանգի, Թէ վարդապետութեան Թէ պաշտաման մէջ Թերացած կը գտնուի իբրեւ «տղայք խռովեալք և տատանեալք յամենայն հոգմոց վարդապետութեան» (Եփես. Գ. 14): Ուստի չէ զարմանք, եթէ լսենք վերին և Աստուածային գործնական միջամտութեամբ՝ յոյսը արմնացնելու, սէրը արծարծելու և միաբանութիւնը ապահովելու հին եւ ճշմարիտ միջոցը, Աստուծոյ միջոցը, (ոչ մարդ-

կային տրամադրութեան միջոցը,) վերահաստատուած, որպէս զի Եկեղեցին պատրաստուի իր Տէրը դիմաւորելու: (Եփես. Գ. 8-16. բաղդատէ Ե. 25-30): Եւ երբ պատրաստութիւնը կը լմնայ հարսանեաց օրը պիտի ծագի: Եկեղեցին այսպէս Քրիստոսի առջեւ պիտի ներկայանայ: Անիկա Իւր Թագուհին, Իւր ամուսին ժառանգը, Իւր շնորհաց մատակարարը և յամենայնի Իւր օգնականը պիտի ըլլայ. ոչ միայն այս, այլ և փոխադարձ սէր և ուրախութիւն յաւիտեան պիտի չղադարի: Այս է եկեղեցւոյն կոչումը:

Շարունակելի
յԱնգղիս Թարգմանեալ յԱնգղիերէնէն

* * *

Հ Ա Տ Ո Ւ Ա Ծ Ք

ԿՕԼՏՍՄԻԴՆԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ժամացոյցն ճիշդ երկու զարկաւառ կայծեալ պատրոյկն կը նուաղի դեղնորակ բոց մ'արձակելով: Պահապանն միափելով կը մոռնայ ժամն, աշխատաւորն ու երջանիկ ի հանգստեան կան, և ոչ ինչ կայ յարմնութեան բայց միայն խուկումն, մոլութիւն, խրախճանք ու յուսահատութիւն: Գիներբուն զամ մի ևս կը ընու աւերիչ բաժակն, աւազակն կը կատարէ իւր զիշերային պտոյտներ, անձնասպանն կը վերցնէ զիւր եղեռնաւոր բազուկ իւր սրբազան անձին ընդդէմ:

Զպիտի այլ ևս սպառեմ զայս զիշեր հնութեան էջերն կամ ժամանակակից հանճարաց արտագեղումներն ընծեռնելով. բայց պիտի շրջիմ այն ուղիներն յորս մշտափոփոխ ունայնութիւնն մի քանի ժամ միայն յառաջ կը քայլէր սիգս-

պանձ, յորս կը կատարէր այն իւր յաղթական հանդէս և, արդ, մի խեռ մանկան նման, գոգցես լռած է իւր բոլոր մեծախառութեամբ:

Ո՛րպիսի աղջամուղջ մի կը պատէ զամէն ինչ: Պրպլացող կանթեղն դեղին նշոյլ մը միայն կ'արձակէ: Բացի մշտահնչիւն ժամացոյցի զարկերէն ու հեռակայ պահապան շան հաչիւնէն ոչ մի ձայն կը լսուի: Մոռցուած է մարդկային հպարտութեան բոլոր այն շփոթ, սոյնօրինակ մի ժամ գեղեցիկ կրնայ յայտնել դատարկութիւնն մարդկային ունայնամոռութեանց:

Պիտի գայ ժամանակ մը երբ այս ժամանակաւոր ամայութիւն պիտի լինի մըշտաւ, և նոյն ինքն քաղաքը, իւր բընակչաց հանգոյն, պիտի անհետի ու անապատ մը միայն թողու յիւր տեղի:

Քանի՛, քանի ասոր նման մեծ քաղաքներ գոյութիւն ունեցած են երբեմն, ունեցած են իրենց մեծապանծ յաղթութիւններն, ունեցած են իրենց անսահման ուրախութիւններն, և անհեռատես յանձնապատասխանութեամբ անմահ են կարծած զինքեանս: Ապագայն հազիւ կարէ ստուգել ոմանց դիրքն: Ուղեորն կը թափառի ոմանց աւերակացն վերայ տխրալի, և երբ կը դիտէ զայնս՝ իմաստութիւն կ'ուսանի ու կ'զգայ երկրաւոր բոլոր մեծագործութեանց վաղանցիկութիւնն:

Աստանօ՛ր, կը գոչէ նա, աստանօ՛ր կը կանգնէր նոցա եկեղեցին ուր այժմ սէզն ու բաղեղ կ'աճին անմշակ անդանօր՝ նոցա խորհրդարանն, այժմ բնակարան ամէն զարշ զեռնոց: Աշտարակներ ու թատրոններ կը բարձրանային անդանօր, այժմ անորոշ կոյտ մը միայն աւերակաց: Ինկան նոքա, զի շռայլու-

թիւնն ու ընչաքաղցութիւն տկարացուցին նախ զայնս: Կառավարութեան վարձատրութիւնը զբօսանաց կը յատկացուէին ոչ թէ ընկերութեան օգտաշատ անդամոց: Նոցա հարստութիւնը հրապուրեցին զասպատակս որք, թէև յետս մղուեցան նախ, վերդառնալով յաղթեցին յարատեւութեամբ, և հուսկ ապա յետին կործանման ենթարկեցին զպաշտպանողս:

Որքա՛ն սակաւք կ'երևին, այս փողոցաց մէջ որք խռնեալ էին մի քանի ժամ յառաջ, և նոքա որ կ'երևին ոչ ևս կը կրեն իւրեանց ցերեկեայ դիմակներ ոչ ալ կը փորձեն ի թագստեան պահել զիւրեանց ցոփութիւն կամ թշուառութիւն:

Բայց հիշք են սոքա որ զփողոցս իւրեանց մահիճն կ'ընեն և ճոխին դրան առաջի խուն ինչ հանգիստ կ'առնուն իրենց թշուառութենէ: Օտարականք են սոքա թափառաշրջիկը ու որբացեալք, ոյց ողորմ պարագայք ապաւէն ակնկալելու աստիճանէն շատ աւելի ստորին և ոյց թշուառութիւն՝ զծոյ իսկ սահմանէն շատ աւելի մեծ է: Նոցա ողորմ վիճակ սարսափ յաւէտ կ'առնէ քան գուժ: Ոմանք քուրջերու իսկ ծածկոյթէն զուրկ են, այլք հիւանդութեամբ կը հիւծին: Աշխարհ մերժած է զայնս. ընկերութիւնն դարձուցած է իւր երեսն նոցա թշուառութենէ մէկդի, և մերկութեան ու նօթութեան է յանձնած զնոսա: Այս դողդոջող հէգ կիներ տեսած են երբեմն երջանկագոյն օրեր. լսած են իւրեանց գեղեցկութեանց վերայ շռայլեալ շողորթութիւններ: Անզգամ ու շուայտ սրիկայն ի պոռնկութիւն զբրգաւած է զայնս և այժմ դուրս վռնտած ձմրան սաստիկ ցրտոյն մէջ տանջուելու: Այժմ կը պառկին, թերևս զիրենք

պղծողներուն դրանց առջեւ. նոքա կը բողոքեն այն անխիղճերուն, որոց սըրտերն անզգայ են կամ ապականեալ, որք կրնան դատապարտել բայց չեն ազատեր զայնս:

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ես մարդ ծնայ և կը տեսնեմ թշուառաց տառապանքն ու չեմ կրնար զայնս ազատել: Հէ՛գ անտուն արարածներ, աշխարհ կը նախատէ զձեզ, բայց չօգնէր ձեզ: Մեծամեծաց ամենափոքրը դժբաղդութիւններն, փարթամին ամենէն երեւակայական անհանգստութիւնքն պերճախօսութեան ողջոյն զօրութեամբ կը հռչակուին ու մեր կարեկցական տխրութիւնն կը գրաւեն: Աղքատն կ'արտասուէ անտես, կը հալածուի ամէն տեսակ բռնակալութեամբ, և այլոց ապահովութիւն տուող ամէն օրէնք, թշնամի մը կ'ըլլայ նոցա:

Ինչո՞ւ այսքան զգայուն յօրինուեցաւ իմ այս սիրտ, կամ ինչո՞ւ համար իւր զգացմանց համեմատ չտրուեցաւ ինձ հարստութիւն: Գութն, առանց օգնելու կարողութեան, զայն զգացող անձն՝ իրմէ օգնութիւն խնդրող թշուառէն առաւել թշուառ կը գործէ:

Ը.

Բաւական ժամանակէ ի վեր Եւրոպիոյ փիլիսոփայք կը վիճին սա խընդրոյն վերայ թէ, արուեստք ու գիտութիւնք առաւել նպաստամատոյց են եղած մարդկութեան կամ վնասակար: Նոքա որ ըստանձնած են գրականութեանց դատն կը ջանան անպացուցանել սոցա օգտակարութիւն դիտել տալով թէ փոքրիկ երկրի մը մէջ բնակող մարդկանց ստուար թիւ մը անկարելի է որ պարէն գտնէ եթէ չլինին արհեստք ու գիտութիւնք: Մատնանիշ կ'ընեն նաև զայն հաճոյս, որք

գիտութեան կ'արբանեկեն, և այն բարոյականութիւն՝ որ ի գիտութեանց կ'առնուի իւր թափ:

Նոքա որ այդ գաղափարին հակառակն կը պնդեն, մատնանիշ կ'ընեն առանց գիտութեան ապրող անմշակ ազգաց երջանկութիւնն ու անմեղութիւն, մատնանիշ կ'ընեն այն մոլութիւններ, որք ի քաղաքակրթեալ ազգս միայն ունին գոյութիւն, կը նկարագրեն այն ճնշումներ, անգթութիւններ ու արիւնահեղութիւններ որք հարկաւոր են քաղաքակրթեալ ընկերութիւնն ի բարեկարգութեան պահելու համար, և կը պնդեն թէ բարբարոս վիճակի մը մէջ ապրող մարդոց երջանիկ հաւասարութիւնն նախընտրելի է քան անբնական անհաւասարութիւններն քաղաքակրթ աշխարհի:

Այս վէճ անսպառ նիւթ մատակարարած է փիլիսոփայից մտաւոր ծուլութեան, ճառած են այս խնդրոյ վերայ մեծ եռանդեամբ և (չ'ժածկելով մեր զգացում) սակաւ ճարտարամտութեամբ: Նոքա որ կը պնդեն թէ գիտութիւնք օգտակար են քաղաքակրթութեան՝ իրաւունք ունին անշուշտ. նոքա նաև որք կ'ընդունին թէ քաղաքաւոր ազգեր առաւել երջանիկ են առանց գիտութեան՝ իրաւունք ունին նոյնպէս: Բայց երբ, այս պատճառաւ առաջին կողման ջատագովք կը փորձեն ապացուցանել թէ գիտութիւնք օգտակար են նաև անտառաբնակ բարբարոսին որպէս խոնեալ գաւառի մը բնակչաց, կամ երբ, միւս կողման ջատագովք կը ջանան անհետացնել զգիտութիւնս իբր վնասակար ինչ ամբողջ ընկերութեան, նոյն իսկ բազմամարդ քաղաքաց որպէս յամայնութիւնս բնակողաց, երկոքին կողմանք ևս կը սըխալին: Քանի որ քաղաքակրթ Եւրո-

պացույն երջանկութիւնն կազմող գիտութիւնք՝ Ասիոյ ամայութեանց մէջ թափառաշրջիկ ժողովրդեան մը տանջանքն պիտի կազմեն։

Չայս ապացուցանելու համար, փոխադրուիմք վայրկեան մը երեակայութեամբ Սիպերիական անտառի մը մէջ։ Տե՛ս, ահա՛ իւր բնակիչք. աղքատ արդարեւ, սակայն Չինաստանի ամենէն լուսաւորեալ փիլիսոփային չափ անձկատենչ երջանկութեան։ Երկիրն կը տարածուի մղոններով իւր շուրջն անմշակ ու անբնակ, իւր փոքրիկ ընտանիքն ու ինք անվիճելի ժառանգներն են այդ ընդարձակութեանց։ Այսպիսի պարագայից մէջ, բնութիւնն ու բանականութիւն պիտի համոզեն զնա որսորդութիւնն նախընտրել երկրագործութենէ։ Պիտի յարի նա անշուշտ այնպիսի զբաղման մը որով ամենատուազ աշխատութեամբ կարենայ ճարել զիւր ուտեստ. և որով կարենայ ամենէն համեղ կերակուրն բերել ի ձեռս։ Պիտի նա խընդրէ մանաւանդ անփոյթ կեանք մը վարել, անհաստատ թէև լինի այնու իւր վիճակ, քան թէ աշխատիլ, թէև տեական ապրուստ մի կարողանայ ունենալ աշխատութեան ի շնորհս։ Եւ իւր երջանկութեան գիտակ լինելով պիտի որոշէ իւր բնական բարբարոսութիւնն պահպանել։

Նոյնպէս նաև, իւր երջանկութիւնն պիտի միտեցնէ զինքն չկապուիլ օրինօք։ Օրէնք յօրինեալ են յապահովել զստացուածս, բայց չունի նա այնպիսի ստացուածք մը զոր կորսնցնելու երկիւղն ու նենայ և իւր կենաց պահպանման համար էական բաներէ առաւելագունին չբաղձար։ Ընդ այս հակառակելու պատճառ չունի, ինքն և իւր հայրենակիցք նոյն անապառ անտառին մէջ օժան-

դակք են միմեանց ոչ թէ հակառակորդք, միոյն սահմանաց ընդարձակիլն չնուագեցներ միւսին ակնկալութիւններ. հարկաւոր չեն, ուրեմն, անդ օրէնք՝ իսանձահարել զփառասիրութիւն, չունի նշանակութիւն ուր ոչ մի չարիք կը ծագի որքան և գոհացում տան մարդիկ իւրեանց ստացուածք ունենալու բաղձանաց։

Նոյնպէս նաև, մեր առանձնաբնակ Սիպերիացին՝ զգիտութիւնս ոչ միայն անօգուտ կը գտնէ բոլորովին իւր գործառնութեանց մէջ, այլ և տաղտկալի իսկ կը գտնէ իմացական աշխատութիւնն։ Ո՛րքէ խորհրդածութեան մէջ իրաց երեւոյթներ պարտին նախ մեր հետաքրքրութիւնն զրգուել, որպէս զի իմացականութիւնն յետոյ նոցա պատճառներն ձեռնարկէ որոնել։ Այս երևոյթներէն ո՞մանք փորձերով կ'արտադրին, այլք՝ մանրակրկիտ հետախուզութեամբ. ոմանք արտաքին երկրաց նկատմամբ մեր ունեցած ծանօթութիւններէն ծագումն կ'առնուն, այլք՝ մերինին։ Բայց բարբարոս երկրի մը բնակչին հետաքրքրութիւնն զրգուող սակաւ առարկայք կան։ Իւր որսացած որսը ու կառուցած խորճիթն զլիսաւոր առարկաներն կը կազմեն իւր ջանից. նուազ լինելու է ուստի համեմատաբար իւր հետաքրքրութիւն։ Եւ եթէ նուագի այս հետաքրքրութիւն՝ պիտի նուագի նաև բաղդատաբար իւր հետախուզման կարողութիւն։

Բաց աստի, զգայական հաճոյքներն են որ թեւեր կուտան հետաքրքրութեան։ Այն առարկայից միայն կ'ընծայեմք մեր խորին ուշադրութիւն, ոյք կապակցեալ են մեր հաճոյից, մեր բաղձանաց, մեր պիտոյից հետ։ Հաճոյք քաղելու բաղձանք մը կը դրդէ նախ մեր եռանդ, ցոյց կուտայ զառարկայն մեր խորհրդա-

ծուծեան, և յայնժամ իմացականութիւնն ինքնին կ'առնու զայն: Չգայարանք են որ կ'առաջնորդեն իմացականութեան, կ'ուղղեն մտային զօրութեանց հոսանքն այն առարկայից՝ յորոց հաճոյք մը կը քաղեն ինքեանք: Հետեւաբար, մեր հաճոյից առաւելումն, բնականաբար գիտական խուզարկմանց առաւելում յառաջ կը բերէ. բայց այն երկրաց մէջ ուր գրեթէ ամէն հաճոյք կը պակսի, իմացականութիւնն զուրկ է կարծես իւր մեծ խրախուսիչէն. և յիմարաց զբաղումն է մուռոր աշխատութիւնն՝ երբ ինքն կը լինի միայն իւր վարձատրութիւն:

Բարբարոս Սիպերիացին, ուստի, յոյժ իմաստուն է. չվատներ նա իւր ժամանակն գիտութեան ի խնդիր զոր ո՛չ իւր հետաքրքրութիւնն կը խրախուսէ, և ո՛չ իւր հաճոյք կ'ստիպեն հետամտիլ նմա: Երբ ըսուի իրեն Գիտելոթի հասարակածին վրայ մէկ աստիճանին ունեցած ճշգրիտ չափն, ո՛ր և է հաճոյք չզգար այդու. երբ ըսեն իրեն թէ այսպիսի գիւտ մը նաւարկութեան ու վաճառականութեան յառաջացմանն կը նպաստէ, շահագրգռութիւն մի չզգայր և ոչ միոյն մէջ: Գիւտ մը՝ զոր ոմանք իւրեանց կեանքն ի վտանգի դնելով ի լոյս են բերած՝ ո՛չ զարմացում ու ո՛չ հաճոյք կը զարթուցանէ իւր մէջ: Գոհ է նա իւր երջանկութեան ծառայող սակաւամիւ առարկայից նկատմամբ իւր ունեցած կատարեալ ծանօթութիւններով: Նա գիտէ թէ ո՞րն է յարմարագոյն վայրն սամոյրին համար թակարդ լարելու և Եւրոպացիներէն աւելի լաւ կը ճանաչէ մուշտակին արժէքն: Ընդարձակագոյն գիտութիւնք զայն թշուառ գործելու միայն պիտի ծառայեն. նոցա արձակած

ճառագայթներ իւր վիճակի թշուառութիւնն միայն կը բերեն ի յայտ. բայց չեն առաջնորդեր նմա՝ այդ թշուառութենէ զերծանելու համար իւր ըրած ջանիցը մէջ: Տգիտութիւնն աղքատին երջանկութիւնն է:

Հնդիկ բարոյախօսին, Լոքմանի առական միոյն մէջ սքանչելի կերպիւ նրկարագրուած է այն թշուառութիւնն երբ անձ մը իւր վայելելու կարողութենէն վեր ճաշակաւ օժտուած է:

Ուխտօ աստուծոյն ի նպաստ մղեալ ճակատամարտից մէջ փիղ մը եզականապէս օգտաւէտ հանդիսացաւ. այս աստուածն, ուստի, հրամայեց փղին խնդրել խնդիրք ինչ խոստանալով կատարել զայն իսկ և իսկ: Փիղն շնորհակալ եղաւ ծնրադիր իւր պարգևատուէն և բաղձաց մարդոյ իմացականութեամբն ու կարողութեամբք օժտուիլ: Ուխտնօ տխրեցաւ այս յիմարական խնդիրքն յսելով և ջանաց դարձնել զայն իւր այս անմիտ փառասիրութենէն: Բայց ապարդիւն գտնելով իւր ջանքեր, վերջապէս տուաւ նմա Ձորոսթրի Ձէնտալէսդան ուղղելու չափ մեծ հանճար մը: Իմաստասիրող փիղն մեծապէս ուրախացաւ այս պարգևէն, և թէև իւր մարմինն նախկին ձևն կը կրէր, իւր ճաշակներ ու զգացումներ փոխուեցան բոլորովին: Նախ խորհեցաւ թէ ոչ միայն առաւել մխիթարական այլ և վայելուչ պիտի լինէր հանդերձ զգենուլ: Բայց դժբաղդաբար հանդերձ շինելու կերպն էր գիտեր ինք, և ոչ խօսիլ գիտէր որպէսզի յայլոց խնդրէր զայն, առաջին անգամն էր այս երբ իրական անձկութիւն մը զգաց: Ընդ հուպ նշմարեց թէ իրմէ որքան առաւել համեղաճաշակ կերակրովք կը սնանին մարդիկ, սկսաւ ուստի զգուիլ իւր սովորական կերակրէն

և բաղձալ այն խորտիկներու որք իշխանաց սեղաններն կը զարդարեն: Բայց վերստին անկարելի գտաւ իւր բաղձանաց հասնիլ զի թէև դիւրաւ կրնար ըստանալ միս, անկարելի կը գտնէր սակայն եփել զայն ըստ պատշաճի: Ի մի բան, մարդկութեան երջանկութեանը նպաստող ամէն հասոյք կը ծառայէր միայն թըշուառ գործել զփիղն, մինչ զայնս վայելելու զօրութենէն զուրկ կը գտնէր զինք բոլորովին: Այսպէս վշտալի ու դժգոհ կեանք մը կը վարէր, անիծելով զինքն ու իւր անխելք փառասիրութիւն: Հոսկ ապա իւր պարգևատուն, Ուրսմնօ, զընալով նորա լքեալ վիճակին՝ վերադարձուց զնա այն երջանկութեանն ու անգիտութեան զոր վայելելու համար ստեղծեալ էր նախապէս:

Ո՛հ, բարեկամդ իմ, Թափառաշրջիկ բարբարոս ազգի մը մէջ գիտութիւններ ներմուծել ջանալն՝ է միայն առաւել թշուառ գործել զայնս քան զոր Բնութիւնն սահմանած էր: Պարզ կեանք մը ամայի զաւառաց բնակչաց համար ամենէն պատշաճն է:

Ռուսիոյ մեծագոյն օրէնսդիրն փորձեց բարուորել Սիպերիոյ թշուառ բնակիչներն, Ներսիսիոյ ամենէն յուսաւորեալ անձերէն զոմանս առաքելով ի նոսա: Հետեւութիւնն ցոյց տուաւ թէ անյարմար էր դեռ այդ երկիր ընդունիլ ըզնոսա Տեսակ մը օտարոտի խօթութեամբ ապրեցան նոքա առ ժամանակ մի, ամէն օր այլափոխեալ կը գտնէին զինքեանս, և, հոսկ ապա, փոխանակ զերկիրն առաւել քաղաքակրթելու, ինքեանք եղան նոցա հետեւող ու սուզեցան ի բարբարոսութիւն:

Ո՛հ, բարեկամդ իմ, որպէսզի օգտակար ըլլան գիտութիւնք ունէ երկրի մէջ,

նախ՝ բազմամարդ ըլլալու է այն, իւր բնակիչք անցած լինելու են որսորդութեան, հովուութեան ու երկրագործութեան տարբեր վիճակներէն: Երբ ստացուածք ըլլան արժեքաւոր, և, հետեւաբար, ծագումն տան անարդարութեան, երբ սահմանունն օրէնք արգիլելու համար զգրկանս եւ ապահովելու համար զինչս, երբ մարդիկ այս օրինաց ի շընորհս հարստանան առատապէս, երբ շռայլութիւնն ներմուծուի այսու և հարկաւոր լինի նորա շարունակական պէտքերն հայթայթել, յայնժամ միայն գիտութիւնք կարեւոր կը լինին ու օգտակար: Մարդիկ չեն կրնար ապրիլ յայնժամ առանց գիտութեանց: Ներմուծելու եմք յայնժամ զգիտութիւնս, որպէս զի ուսուցանեն նոքա մարդկան՝ զիրենք շուրջ պատող ժառանգութիւններէն ըստ կարելոյն մեծագոյն քանակութեամբ հասոյք քաղելու կերպն, և որպէսզի սանձեն նաև զմարդկութիւն չափաւոր հասոյցից սահմանին մէջ:

Գիտութիւնք չեն պատճառ շռայլութեան, այլ՝ արդիւնք: Այսպէս սոյն աւերիչ կը բերէ ընդ իւր դեղծափ մը որ կարող է ջնջել իւր ժահրալից թոյնին ազդեցութիւնն: Երբ ըսենք թէ շռայլութիւնն է որ ծնունդ կուտայ գիտութեանց, ճշմարտութիւն մի յայտնած կը լինիմք: Բայց, եթէ ուսմանց օգտակարութիւնն ուրացողաց հետ պնդեմք, թէ գիտութիւնք եւս շռայլութեան կուտան ծագումն՝ սխալ, տխմար, ու ծիծալելի կը լինիմք միանգամայն:

Մանիսա

ՄԻՔՍՅԷԼ Խ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ԱԹԷՆՔ ԵՒ ՀՈՌՈՄ

Հին ազգաց պատմութեան կանխագոյն շրջաններուն մէջ՝ քան զԲաբելոն, քան զԲաբելոն և քան զԲիւնուէ իբրեւ յոյժ նըշանաւոր քաղաքներ մեր աչաց յանդիման կը պարզին Աթէնք և Հռոմ։ Ի լուր այս երկու անուանց չ'կրնար չ'յուզուիլ այն՝ որ փոքր ի շատէ ընծերցած է սոցա հետաքրքրական պատմութիւն։ Որովհետեւ իրապէս անուանի ու մեծ եղան ասոնք իրենց ժամանակաց մէջ, մեծ ու անուանի պիտի մնան նաև առէն անհատի մտքին մէջ։ Բաղդատենք անցողակի այս երկու քաղաքները։

Այդ դարերուն մէջ՝ յորս Աթէնք կը ծաղկի գիտութեամբք եւ արուեստիւք, Հռոմ իւր աննշան և անձուկ շրջանակին մէջ ազնուաւոր եւ ռաւիկ դասերու միջեւ ծագած մեծ յեղափոխութեան մը կը լինի նշաւակ։ Մինչ Աթէնք Ե. Դ. Գ. դարերուն մէջ ն. ք. զԲ. կը գտնուի իւր իմացական զարգացման զենիթը, Հռոմ՝ դեռ նոր վերջացնելով զիւր ներքին պայքար՝ դեռ նոր կ'սկսի Իտալական և արտաքին յաղթութեանց։ Աթէնք նոյն փայլն ունի և շուքը, իսկ Հռոմ՝ նուաճեալ նորանոր երկրաց գլուխն լինելու ճրգտումը։ Առաջինն վեր բարձրանալու գաղափարներով տոգորեալ, երկրորդն՝ յառաջ ընթանալու։ Մին սիրահար և ջերմ պաշտպան բանաստեղծութեան և գեղարուեստից, միւսն ծարաւի երկրակալութեանց։ Աթէնք խաղաղ է և անդորր, իսկ Հռոմ միշտ աղմկալից, միշտ խառնաշփոթ, միշտ պառակտեալ ու միշտ փառասիրական։ Որ ինչ առաջնոյն մէջ՝ առաւել ուրախաւոր է քան զոր երկրորդին մէջ կը տեսնենք։ Աթէնք կը նըկրտի իմացական ընտիր արտադրութիւն-

ներ ի լոյս ընծայել, իսկ Հռոմ՝ միայն ահեղ ու պակուցիչ պատկերներ իւրեանց վայրագ ու գազանային բնութեան։ Ահն նկարագիրն երկաքանչիւրին։ Աստի, ապա ուրեմն, կրնանք մակաբերել թէ արդի քաղաքակիրթ ազգերն շատ ինչ կը պարտին Աթէնքի քան Հռոմայ։ Իմացական զօրութիւնն է որ կը տիրէ մարդոց սրտերուն ընդ երկար, այլ ո՛չ զինու։

Աթէնք մեծապէս կը վարձատրէր այն քերթողներն, իմաստասէրներն, պատմաբաններն, նկարիչներն, քանդակագործներն՝ որ իւրեանց քրտնաջան աշխատութեամբ կը յօրինէին ո՛ր և է՝ հրաշալիք և այս արդարեւ մղում մը կուտար առ յապա եկելոց զարգանալու, յառաջդիմելու և բարձրանալու մտապէս։ Եւ այս իսկ էր պատճառ, որ նեղ կուգային Պրդատոնեան, Արիստոտելեան, Եպիկուրեան և Պլաթոնեան ընդարձակ վարժարաններ, ուսումնասարաններ անհնաճի մանկըտոյն՝ որ խուռներամ կը դիմէր ի նոսա։ Սպարդական արիագունդ զօրաց յաճախատեալ արշաւանքն՝ ոչ երբէք չաղարտեցին Աթէնքի փառքը։ Եթէ ամենեքին անիրաւ և անպարիշտ լինէին, կար սակայն անդամոր Արիստիտէս մը, առդարեւ մականուանեալ։ Եթէ ամենեքին համը լինէին և անշշունչ, իւր հայրենեաց ազատութեան պաշտպանող կար սակայն բոցալեզու Գեմիսթենէս մը ընդդէմ նենգաժէտ հնարից Փիլիպեայ։ Իսկ եթէ բոլանդակ Աթէնք հիմնակործան լինէր եւ պակշտութեան ու գետաբարշկրից անդունդը զլորէր գահավէժ, Սոկրատո՛մ՝ անդուստ, խորխտ և ուղղորդ՝ իբրեւ ներկայ դարուս մի պերճաբան քալողիչ պիտի ըսէր որո՛շ և յստակ, ամէն մէկ բառ շեշտելով իւր յատուկ շեշտովն։

որպէս — «Պարտ է կենաց մարդոյ լինել

խոկումն մահու:» — Ճշմարիտ բարին յարատեակ է և անայլայլ, ընդ զհոգի առանց հիւժեղոյ, ի բազում խաղաղութեան կացուցանէ զնա և աներկեան՝ ըզհանդերձելոց: — Դատարկութիւն արհամարհ առնէ զայր, այլ ոչ՝ աշխատութիւն: — Ակնարկութիւն ի գեղ, հանդերձ ախորժելով, զեղու ի սիրտ զթոյն մահացու: — Զիք չարագոյն խաբէութիւն քան ի խնդիր լինել տեսչութեան և առաջնորդելոյ մարդկան, առանց ունելոյ զհանճար առաջնորդական:»

Ի՞նչ կը գտնենք սակայն ի Հռոմ, բայց եթէ արիւնդուշտ պատերազմներ, ահարկու սուսերամարտներ, զազանամարտ կրկեսներ, արիւնշաղախ պողոտայներ...: Հոս ամէն ինչ խառնակ է և շփոթ. մերթ Մարիուսի և Սիլղայի դժոխքներ անգթութեանց, մերթ Պոմպէոսի և կեսարու փառասիրութեանց կը հանդիսանայ թատր: Աւա՛ղ, Հռոմ կը հեծեծէ իւր իսկ ծոցոյն մէջ սնանող որդեկաց ամենածախ սրոյն ու հրոյն տակ: Վատասիրտ Ներոնի մը հանդէպ միթէ արիւն չէր լար Հռոմ. ու միթէ արդար ցասումով մը չէին համակուիր Հռոմայ հլու հպատակներ՝ ի տես Պրետորական գնդին ընթոստ շարժմանց: Ապաքէն Հռոմ ևս կ'ունենայ Օգոստոսի, Տիտոսի, Տրայանոսի, Դիոկղետիանոսի ու Մեծին Կոստանդիանոսի կայսերութեանց ժամանակ իւր բարեբաստիկ ու խաղաղ ժամանակներն՝ որք սակայն յոյժ սակաւ կը տեւեն: Հռոմ առ սակաւ սակաւ դադրելով կայսերութեան կեդրոն լինելէ՝ օր քան զօր իւր մօտալուտ անկումը կ'ըսպասէ ցաւազին: Փոխան կայսեր՝ բանանակն կը տիրապետէ, և փոխան ծերակուտին՝ Պրետորական գունդն: Դահը կը ծախուի, միւսնոյն ժամանակ կայսր կը

հրատարակուին այլ և այլ տեղեր բանակաց զօրապետք: Եւ անն այս առթէն օգուտ քաղելով բարբարոս հրոսակներ, խուռնամբոյս կը խուժեն պետութեան այլ և այլ մասերը: Հռոմ ջլատած է. չունի այն նախկին կորովը, որով վտարէ այդ զազանաբարոյ ցեղերը: Ո՛ւր էր հիմա այն նախկին Հռոմը՝ երբ անպաճոյճ, անշահախնդիր և ճշմարիտ հայրենասէրներ կը պատերազմէին ի պաշտպանութիւն իւրեանց հայրենեաց: Հիմա, բարձր ամսածոյակի և հեշտասուն գեղխութեանց են ի խնդիր: Սրտաքին թշնամիք չէին կրնար երբէք նուաճել զՀռոմէական պետութիւն — որոյ ընդարձակութիւնն էր յԱրևմտից Ատլանտեան ովկիանոս, հիւսիսէն Բրիտանիա, Գերմանիա, Դակիա (այժմ Բուլղարիա) և Եւրասիեան Պոնտոս, յարևելից Պարթեւաստան ու Միջագետք, եւայլն, իսկ հարաւէն Աֆրիկէ — եթէ ինքն իրմէն չնուաճուէր: Կը տեսնես դաշտին մէջ յաղծաբուն ու բարձրաբերձ կաղնին՝ զոր տապարը չի կրնար յերկիր տապալել, սակայն որդը կը կրծէ նորա սիրտը, որ կ'սպառէ նորա կենսական զօրութիւնը՝ պիտի գայ օր մը՝ երբ տերեւածափ ընելով զայն ահագին ճարճատմամբ մը պիտի տապալէ յերկիր: Այսպէս եղաւ նաև Հռոմա, որոյ պետութեան մեծապանծ աւերակաց վրայ հիմնեցաւ արդի Եւրոպան, և այժմեան ազգեր նորա հովանւոյն ներքեւ ծագումն առին: Հռոմայ իշխանութիւնը այնքա՛ն մեծ էր, որ ոչ թէ անմիջապէս, այլ տակաւ առ տակաւ անհետացաւ:

Հռոմ ալ ունեցաւ պարզասէր ու առաքինի Կատոն մը, որ իւր ժամանակին մեղկութիւնը և բազմապիսի մոլութիւններն ձաղկելով՝ ցկեանս նախկին հռոմէական սովորութիւնց պատկառ եկաց. Ով-

բատիոս, Վիրգիլիոս, Կիկերոն մը՝ որք իւրեանց չնաշխարհիկ տաղանդովն արտաբայլեցան ոսկեղիճիկ դառն յօրինելով։ Պլինիոս, Տակիտոս մը, մին մեծահռչակ բնապատում, իսկ միւսն անկողմնակալ պատմագիր։ Սենեկա մը անուանի յոյժ յաղագս իւր ոճոյն մաքրութեան, և զի մի մի թուեմ, սոքա պղծնագարդեցին հռոմէական գրականութիւնը իւրեանց թանկագին գոհարներովն՝ որ հասան առ մեզ անմահ գոյով դարուց ի դարս։

Տեսանք ի վեր անդր թէ Աթէնք որպէս ծաղկեցաւ, թէ Հռոմ որքան ընդարձակեց զիւր պետութիւն։ Եւ սակայն, որքա՛ որ իւրեանց բարձրակատար լեւրանց սարերէն կը դիտէին խրոխտաբար Քրիստոսական նոր կրօնին յառաջխաղացումը, որ ծաղր ի բերան կը հալածէին զքրիստոնեայս չարաչար, մին իւրեան փիլիսոփաներովն, միւսն իւր կայսրներովն, հոսկ ապա տեղի տալով այն սիրաշահ Յաղթականին՝ ընկալան զՆա իբր առաջնորդ իւրեանց և մտան Նորա վերամբարձ դրօշակին տակ հաշտութեան, խաղաղութեան և անբռնաբարելի զօրութեան։

Աթէնք և Հռոմ, բոլորովին նորակառոյց հնոյն վրայ, արդարեւ իրաւունք ունին պարծենալու իւրեանց նախկին քաղաքակրթութեան և ուշագրաւ աւերակաց վրայ։

Օ՛հ, զինքդ հաճոյական է հնասէր անձի մտովին թափառիլ ամայացեալ վայրերու մէջ, որ երբեմն ծաղկազուարճ էին, մոտեղ կիսաւեր կամարներէն իներքըս, իջնել ստորերկրեայ բնակարաններ, դիտել անդր-ժամանակեայ քանդակներ, ընթերնուլ կամ լսել հինաւուրց արձանագրութիւններ, դիւթուիլ և տեսնել

զամենայն վայրիկ մի իրականացեալ, ներկայ գտնուիլ անցից անցելոց, եւ, ի վերջէ, նկատելով Նախախնամութեան կատարած սոյն դեր ժամանակին մշտահոյով ընթացքին մէջ՝ յսպուշ կրթիլ և գոչել հիացմամբ. « Աստուած միայն է անփոփոխ և յաւիտենական։ »

Բարձր. վարժարան

ՅՈՎՀ. Ե. ԳԱՊԱՍՏԵԱՆ

Պարսիզակ

Ի Մ Ս Է Ր Ը

Երբոր հըմայ գսկեղինիկ
Երագնեռու հեշիւ խուսին,
Սիրեմ դիտել լուռ ու մենիկ՝
Վարդ վարդ փքբումն առաւելսին։

Երբ անհետին կոճակի ամբոց,
Ժպտին երկինք, երկիր ու ծով,
Սիրեմ հողմիկն՝ որ հակիս բոց՝
Փարի քեօօն իւր զիրգ ու զով։

Այգուն այգուն երբ ի հովսին
Շրջիմ խոկուն յայս կոյս եւ յայն,
Սիրեմ՝ ի սոյլ ժամուց հեշին՝
Լըսել աղու սոխակին ձայն։

Ի պարսիզին, երբ յածիմ մերթ,
Սիրեմ՝ զըւարթ առաւօտն՝
Պեմուլ ի վարդն այն փափկաբերթ,
Շնչել իւր բոյրն, ա՛հ, ըզմայլուն...։

Օձակեայիկ, մեղմընքացիկ,
Երբոր սահի վընիս առուն,
Սիրեմ լըսել մրմունջն հեզիկ,
Եւ գրաւի՛լ մունջ, մոլորո՛ւն...։

Բոյլ բոյլ ասեղի փողփողեցէջ
Երբոր հեմեն յանհունութեան,
Սիրեմ սուզի՛լ ես նոցա մէջ,
Եւ մոլորի՛լ անդ յաւիտեան...։

Երբոր լուսնակն հեզ ու լրռին,
Սուրայ յեքերն այն գեղանազ,
Սիրեմ ե՛ւ ես բոչիլ հեռի՛ն,
Եւ օրօրի՛լ յանոյց երագ...։

Երբ վերջապես մ'ալ պըլպըլուն
Մարի՛, մեռնի՛ ի հորիզոն,
Ամսահուքեան յուսով փայլուն՝
Սիրեմ ննջել, մեռանի՛լ հո՛ն...:

Այո՛, սիրեմ յոյժ բընուքիւնն,
Մինչ դիւթէ գիւս յիւր գեղ հրապոյր,
Մինչ փայփայէ, գրգռէ ժպտուն,
Ի խոր յանուրջս ոսկեքոյր...:

Բայց երբ երկին գլխոյս վերեւ
Տխրի եւ լա՛յ, կոծե՛ն հողմունք,
Հեծե՛ն անհառն ալ անհերեւ,
Եւ սարսըռի հէ՛ք վարդասունկ:

Ա՛հ, զի՛ քողով ես ամեն ինչ,
— Լացող երկին, մերկացեալ քուփ —
Կամիմ փակել աչեքս ի նինջ,
Եւ յերազել... անդրէն ընդ հուպ...:

ԵՐԱՁ, այո՛, ԿԵԱՆՔՆ է երա՛զ,
ԵՐԱՁՆ ալ ԿԵԱՆՔ... դիւթի՛չ պատանգ,
Փոփոռն հանոյքն է, վիշտն աւա՛զ...
Այլ յո՛յժ սիրեմ ԵՐԱՁՆ ու ԿԵԱՆՔ...:

Սամսոն

ԱԽԵՏԻՍ Կ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՐՁՐ ԿԵԱՆՔ

Շարունակութիւն եւ վերջ տես քիւ 195

Այս ընդհանուր սկզբունքը բացատրելու համար մէկ օրինակ մը յառաջ բերեմք: Ամերիկայի Վաշինկթըն լեռան զագածին մօտ մինչեւ ցայսօր կ'ապրի շատ ցուրտ սիրող և լեռնային թիթեռնիկներու զաղթականութիւն մը: Ասոնք երբեք մէկ երկու հազար ոտքէն աւելի վար չեն իջներ այդ հողմոտ զագածէն: Այդ տեսակ թիթեռնիկէն երբեք ուրիշներ չեն տեսնուիր այդ վայրին շրջակայները: Թիթեռնիկը իրենք ալ իրենց նմանը երբեք տեսած չեն իրենց զաղթականութեանէն դուրս: Բայց եթէ իբր ուծ կամ ինն հարիւր միոն դէպ ի հիւսիս երթայ մէկը՝ տեղ մը դարձեալ երեւան կուգայ

նոյն թիթեռնիկը և մեծ բազմութեամբ կը տարածուի դէպ ի հիւսիսային բեւեռն: Արդ, ինչպէս եղաւ որ այս ցրտագին միջատներու փոքրիկ զաղթականութիւնը բաժնուեցաւ նոյն տեսակ թիթեռնիկներու գլխաւոր մարմինէն և այդպէս անջատեալ մնաց այդ լեռան զագածը, որ թէպէտ ցրտին է՝ բայց այն նահանգը որոյ մէջ է լեռն աւելի ջերմ է քան այն վայրերն ուր նորէն ի տես կուգան թիթեռնիկը:

Պատասխանը այս է թէ ասոնք հող մնացած են սառնապատ դարու վերջացած ատեն:

Քանի մը հարիւր հազար տարիներ յառաջ ամբողջ Հիւսիսային Եւրոպա և Ամերիկա ծայրէ ի ծայր պատած էին սառոյցով: Այս սառը շատ մը հազար տարիներ այս լռին և խոժոռահայեաց սառը կը մնար երկու ցամաքներուն վրայ: Ամերիկայի մէջ մինչեւ Նիւ Եորքի եւ Եւրոպիոյ մէջ մինչեւ Լոնտոնի լայնութեան աստիճանը կեանքը բնաջինջ եղած էր, ոչ մէկ տունկ և ոչ մէկ կենդանի ապրելու կարող եղած էր այդ սառուցումէն վերջ: Ոչ մէկ անասուն կը վըրդովէր այդ անվերջ սառնապատ անապատին միօրինակութիւնը: Վերջապէս երբ ժամանակը հասաւ՝ նոր պայմաններ վրայ հասան: Օդը սկսաւ աւելի ջերմանալ, և սառը բնականաբար սկսաւ հալիլ: Յայնժամ սառնապատ վայրերէն դուրս գտնուող տունկերը եւ կենդանիները, (այսինքն անոնք որ աւելի հարաւային կողմերն էին) կամաց կամաց սկսան քայլել դէպ ի հիւսիս հալող սառին ետեւէն: Ժամանակ անցնելով դաշտերուն կլիման չափէն աւելի տաք եղաւ իրենց համար, այնպէս որ ոչ ևս կրնային անդ մնալ: Այս ցուրտի զաւակաց

համար չէր յարմարեր այդ ամառը։ Ուստի մնացին միայն ամենաբարձր լեռանց գագաթներն կամ յաւերժական ձեան սահմանին մօտերն։ Ահա այս կերպիւ ամէն երկրաց մէջ կը գտնուին լեռանց վրայ ապրող այսպիսի գաղթականութիւնք որք անդ վերին և ցրտին սահմանաց մէջ փակուած մնացած են և որ և է առնչութիւն ալ չունին ուրիշ ցրտագոյն երկրաց մէջ գտնուած իրենց նմանեաց հետ։ Այսպէս կը հաստատուի նաև թէ սոյն տեսակ թիթեռնիկք և անոնց յարմարող պայծառափայլ լեռնային ծաղիկներն եկած հասած են մեզ շատ հին ժամանակներէ. տառնապատ դարէն. և են՝ ճշմարիտ ազնուապետականք, աւելի ազնուապետական քան մեր մարդկայիններն՝ որ ասոնց հետ բաղդատուելով դեռ երեկուաններն են, *փառ-վրճիւններ* միայն։

ԿԵՆԴԱՆԻ ԶԵՐՄՈՅՔ

(ՃՈՐՃ ՈՒԻԼՍԵՆ)

(Կենդանական ջերմութիւնը կը գոյանայ օդոյ թթուածնին մեր կերած կերակուրէն յառաջ եկած ածխային թթուոյն հետ միացմամբ։ Այս ածուխը, որ ներս կ'առնուի իբր մի մասն մեր կերակրոց, և որ կը գործածուի մեր մարմնոյն հիւսկէնները կազմելու, կ'արտաքսուի մաս առ մաս երբ կը շարժենք մկան մը, այն թէ սրտինը թէ թոքերունը կամ անդամոցը լինի, նաև երբ խորհինք կամ ըզզանք, ճիշդ այն ատեն տեղի կունենայ ածխոյ թթուածնի հետ միացումը. (այսինքն, կիզումը)։ Ուստի որքան շատ խորհինք, գործենք կամ զգանք, այնքան աւելի ածուխ կ'սպառենք, և մեր մարմինը այնքան կը կարօտի պիտոյից։ Ուս-

տի կենաց վիճակը մահ է. եւ որքան արագ կը շարժիմք այնքան աւելի արագ կը վառին մեր մարմնոց մասնիկները։ Հետեւեալ զուարճախառն ասացուածք կրնան նպաստել սոյն սկզբանց լուսաբանման։

Պարզ պիտի խօսինք Բիւրակնի ընթերցողաց հետ։ Հարկ չէ շփոթել գիտական խնդիրներն Անշուշտ համբակ անձինք պիտի առարկեն սոյն իրողութեան գոր յառաջ պիտի բերենք։ Սակայն մեք կը պնդեմք, եւ կը յառաջանամք հաստատել զայս իբրև իրողութիւն։ Մենք բոլորս ալ կենդանի ջերմոցներ ենք, շրջուկ վառարաններ, մարմնեղէն հրնոցներ։

Արդ, ըսել չենք ուզեր թէ կարէ որ վառել սիկար մը, կամ խարշել հաւկիթ մը, կամ նոյն իսկ բռնկեցնել լուցկի մը այս մարդկային ջերմոցներէն, սակայն կը կրկնենք թէ մեր մարմինները ջերմոցներ են, վառարաններ, փուռեր. եթէ սոյն բառեր կրնան գործածուիլ ջերմութիւն արտադրող ո՞ր և է կազմուածի համար։ Եւ մարդկային մարմնոյն մէջ ջերմութիւնը թթուածնին և ածուխին միանալովը չ'արտադրիր. ճիշդ ինչպէս կը կազմուի բաց փուռի մը մէջ փայտին վառելովը, և այս միացումը արեան մազանման անօթներու մէջ տեղի չ'ունենար։

Արդ ընդունելով թէ մեր մարմիններն ճշմարիտ ջերմոցներ են, ընթերցողը պիտի ուզէ գիտնալ թէ ուստից կը հայթայթուին մեր վառելիք։ Բարեբաղդաբար մեր ածուխը և կրակի փայտերը կը համբարուին շատ հետաքրքրաշարժ ձեւով։ Նոքա կը պատրաստուին ի ձեւ կարագի, մրգեղինաց, և այլ կերակրելիինաց։ Խոզենույ ապուխտ՝ աշխատողաց համար, և որսոյ միս կամ արգանակ՝ Ե-

պիկուրեանց համար։ Սոքա փոխանակ կողովներով մեզի ներկայացուելու, կը ներկայացունին սկաւառակներով, պնակներով, կամ այլ անօթներով։

Ստուգիւ երբ ձեր բարեկամը կը հրաւիրէք ի ճաշ, իսկապէս միասին ճարակ առնլու պատիւը կը խնդրէք իրմէ, եւ երբ տեսնէք որ եռանդեամբ կը պարապի նա ձեր կերակուրը ճաշելու, զիտոցէք թէ իրապէս ճարակ կը նետէ իւր մարմնեղէն ջերմոցին մէջ։ Վերջին ձևը, որով սոյն ճարակ կը վառի մազանման անօթներու մէջ, է ածուխի ձևը, փոքր քանակութեամբ մը ջրածնով և ծծումբով խառն։ Բայց կը կլանեմք զայն ի ձեւ ճարպի, ոսլայի, շաքարի, ալբոլի և ուրիշ նուազ ջեռուցիչ բաղադրութեանց։ Անշուշտ այս նիւթոց ամենէն ջեռուցիչն է ճարպը։ Երբ այս նիւթէն տասը լիտր ջերմոցը տարուի, այնքան ջերմութիւն յառաջ պիտի բերէ, որքան քսանուհինգ լիտր ոսլան, քսանուհինգ լիտր շաքար, կամ նոյն իսկ 26 լիտր ըմպելիք։

Հաճելի բան մ'է դիտել թէ, ինչ իմաստուն կարգադրութիւն մ'է որ մարդիկ բնագրմամբ կը սիրեն այն նիւթերը, որք առաւել պիտի հայթայթեն իրենց պէտք եղած ջերմութիւնը։ Եսգիմացին չափազանց կը սիրէ իւզային ուտեստ, բայց չգիտեր թէ ինչո՞ւ։ Երբեք լսած չէ խօսք մը կենդանական ջերմութեան վարդապետութեան վրայ, բայց բնագրմամբ կ'զգայ թէ արջին և կէտ ձկան ճարպը իրեն լաւագոյն ուտեստն են։ Ենթարկէ զայն անանիլ գետնախնձորով կամ հնդկական ցորենով, իսեղծը չափազանց անգթութեան մը զոհն եղած պիտի կարծէ զինքն։ Այս բարբարոսը կատարեալ իրաւունք ունի այնպէս կարծելու, որովհետեւ հիւսիսային կլիմայից սաստիկ ցր-

տոյն ենթարկեալ է, զինք շուրջ պատող ամեն առարկայ շարունակ կը կողպտէ զիւր ջերմութիւն։ Իւզային կերակրոյ միայն կը կարօտի նա. վասնզի այդու կարէ յառաջ բերել ամենամեծ ջերմութիւնն։ Ընդհակառակն արեւադարձի բնակիչք, կենդանական տարրաբանութենէն հաւասարապէս անտեղեակ, խոյս կուտան ջեռուցիչ կերակուրներէ, ոյք անյարմար են իրենց կլիմային. և կը սնանին որիզով, արմաւով, կամ ջրային պտուղներով։

Հետեւապէս, կը տեսնենք թէ, ինչ է պատճառն որ շատ գեր մարդ մը, եթէ կերակուրէ զրկուի, կրնայ իւր մարմնոյն հուրը աւելի երկար ժամանակ վառ պահել քան զնիհարն։ Մարդկային պարարտութիւնն գործածութեան համար համբարեալ ճարակ մ'է։ Կիզանուտ նիւթոյ մթեր մ'է այն, առ որ կը դիմէ տէրը, երբ սովորական հայթայթմունք դադարին։ Ուրեմն բոլոր գեր անձինք թող ուրախանան. կը մատուցանեմ անոնց իմ անկեղծ, թերեւ փոքր ինչ նախանձուտ, շնորհաւորութիւններս։ Նոքա յարմարութիւն ունին ընդդիմակալելու ցրտոյ երկար պաշարման մը։

Նոյն պատճառաւ այն կենդանիք, որք ձմեռը քնով կանցունեն, ինչպէս արջք, չղջիկք և այլք, ընդհանրապէս կը զիրնան ձմեռնային որջերու մէջ մեկուսանալէ առաջ, որպէս զի իրենց ճարպոյն առատութեամբն կերակրուին իրենց քրնածութեան միջոցին, երբ շնչառութիւնը նուազելով շնչերակին բաբախումը իւրաքանչիւր վայրկեան միայն քանի մը զարկի կը վերածի, եւ ջերմութիւնը զրեթէ սառելու կէտին կը հասնի։

Սակայն երբ քնոյ եղանակը կը լրանայ, նոքա կ'ենեն իրենց խոռոչներէն

ու որչերէն վտիտ ու անյագ, և իրենց ճարպոյն դրամագլուխը սպառած:

Մեր ջերմութիւն արտադրող այս գործարանին մէջ, նորա ամենասքանչելի յատկութիւնն է ինքզինք կառավարելու համար ունեցած զօրութիւնն: Մեր տանց մէջ վառող ջերմոցներու հուրերն մէկ վայրկեանին կը նուազին, և միւս վայրկեանին կ'առաւելուն: Մերմ տանտիկինը գրեթէ նուազիլ կ'սկսի չափազանց ջերմութեան պատճառաւ, մերմ տանուտէրը կը ճգնի բարձրացնել ջերմութեան աստիճանը արծարծչի մը յանախակի գործածութեամբ: Եթէ այսպիսի անկարգութիւններ տեղի ունենային մեր մսեղէն ջերմոցներու մէջ, սաստիկ վիշտ պիտի կրէինք: Յոյժ չեռուցիչ նիւթեր ճաշակելէ, կամ ժամ մը արտաքոյ կարգի ծանր աշխատութենէ ետք, ջերմութեան հոսումը կրնար մեր դրութիւնը սաստիկ ջերմի մէջ ձգել: Ի՞նչպէս կարգիլուի այս: Մեր արուեստական ջերմոցներէն ոմանք ունին դռնակներ, որք կը գործածուին օդոյ ներս հոսումը կանոնաւորելու համար, սակայն այսօրիւրինակ դռներ չեն կրնար գործածուիլ մարմնեղէն ջերմոցին մէջ: Եթէ մեր մարդկային հուրերը սկսին տկարանալ ջերմութեան անպատշաճ կերպիւ ծախսուելէն, ախորժակը կ'աղաղակէ և կըստիպէ զտանուտէրն ճարակ որոնել: Քաղցը զանգակը կը հնչեցնէ, և կը հրամայէ բերել ածուխ ի ձեռքալցը կերակրոց: Եթէ հրամանին կարեւորութիւն չտրուի, համբարեալ ճարպը, զորմէ խօսեցանք ի վերեւ, կը նետուի ջերմոցին մէջ զայն վառ պահելու համար: Եթէ, ընդհակառակն, մարմնոյն ջերմութիւնը չափազանց ուժգին լինի, զայն ուղղելու համար իմաստուն կարգադրութիւն մը ե-

ղած է: Երբ մարմին մը յոյժ կը ջեռնու, զայն զովացնելու ամենապարզ միջոցն է ջրով թրջել: Ճիշդ այսպէս մեր մարդկային կազմածը կը զովանայ, զի երբ մեր ներքին ջերմութիւնը իւր գագաթնակէտը հասնի, իսկոյն արտաշնչման խողովակներն, իրենց վեց կամ եօթն հազար բացուածքներով, այս դէպքէն զայրացած, կ'սկսին դուրս հոսել հեղուկ մը, որով մարմնոյն ամբողջ մակերեսը կը լուացուի: Ուստի յորժամ մարդ զործելով, վազելով, թիավարելով, կռուելով, բուռն ատենաբանութիւն մը ընելով, կամ ուրիշ սաստիկ գործեր կատարելով չափազանց կը տաքնայ, յայնժամ ջերմութիւնը նուազեցնող սոյն իմաստուն հնարքով ջուր կը թափուի անոր վրայ, այն է քրտնիլը:

Ի՞նչ պիտի ըսենք ուրեմն, լրջօրէն խորհելով և իրողութիւնը մարդկային տեսակէտիւ դիտելով. ու է առարկութիւն կրնայ աւելի անտեղի լինել քան սա թէ մարդկային մարմնոյ նման կակուղ, գողտր գործարանի մը մէջ վառելիք չկրնար վառիլ — գործարան մը, որ բաղկացած է մեծաւ մասամբ սոսկ հեղուկներէ. — գործարան մը որ կրնայ դիւրաւ այրիլ ջերմութեան չափազանցութեամբ կամ կրնայ վնասիլ ցրտոյն չափազանցութեամբ:

Տար օրինակ չը թուիր որ ջերմոց մը ունենայ միւս իբր կող, երակներ իբր խողովակ, ևւ մորթ իբր ծածկոյթ: Սակայն կայ աստ կազմուած մը, որ մոգական իմն զօրութեամբ յառաջ կը բերէ ջերմութեան միօրինակ հոսանք — ոչ թէ կը կաթկաթէ խնայողութեամբ իւր աղբիւրէն, այլ կը հոսէ գիշեր ու ցերեկ, ամառ ու ձմեռ, առանց վայրկեան մը իսկ դադրելու, Յունվարէ մինչ ց'իւնիստեմբեր:

Տա՛ր.սոյն գեղեցիկ մեքենայն երկրագնտի ամենացուրտ գաւառները, դիր զայն հոն՝ ուր սառերը այնքան դիզուած են որ թուի թէ բնութիւնն մեռած է, տակաւին կը հոսէ նա իւր գաղտնի ջերմութիւնն աննուազ առատութեամբ: Նաև գործիք մ'է սա, որ կը կատարէ զիւր գործողութիւնն առանց հսկողութեան, և մեծաւ մասամբ առանց օգնութեան: Նոյն ճարակը, որ կը նետուի ներս պատահական կոյտերով, ներքնապէս կ'որոշուի և կը բաժնուի, այնպէս որ ճշմարիտ կիզանուտ տարրերն կը տարուին իրենց պարտաւորութեանց վայրը անխալ ճշգրտութեամբ: Իւր հուրերը եւ բորբոքումը կազմելու, և իւր մոխիրը 'ի բաց տանելու համար ձեռք պէտք չէ: Չկայ անդ մուխ, չկայ կայծ, չկայ բոց: Ամեն ինչ այնքան գեղեցիկ իմն կարգադրուած է ու կը կառավարուի, որ ամենափափուկ մորթը ոչ կը խորշովի եւ ոչ կը սեւնայ ներքին կիզմամբ: Սոյն յօրինուածը դրուած է այնպիսի պարագայներու մէջ, որք իւր ջերմութիւնը աւելի արագ կը կողոպտեն, յայնժամ ակործակը կերակուր կը պահանջէ, և երբ գոհացուի իւր խնդիրը, մտեղէն ջերմոցը կը վառի լուիկ, կամ ենթարկած ենք զայն չափազանց ջերմութեան վտանգին, յայնժամ արտաշնչման խողովակները կը բացուին և մակերեսը ջրով կը թրջուի մինչև որ ներքին հուրը կը վերածուին իրենց սովորական կէտին: Եթէ ջերմութիւնն յարձակի 'իմեզ, մարմինը կը դիմադրէ այդ յարձակման, մինչև որ խոնավութեան համբարը վատնի: Եւ եթէ ընդհակառակն, ցուրտը յարձակի, հեռի կը պահէ իւր այս թշնամին մինչև որ մթերեալ ճարակը ծախսի: Միթէ այսպէս պաշտպանեալ, այսպէս նախապատրաստեալ մարդկային կազմը-

ուածը արարչութեան սքանչելեաց մին չէ: Չարմանալի չէ տեսնել թէ, կիլիմայն մեղմ ըլլայ թէ խիստ, հողմը փչէ տօթակէզ անուպատներէ կամ զայ բեռնաւորեալ բեռական ձիւնախառն անձրեւով, բարեխառնութեան փոփոխութիւնը ըլլան թէև յոյժ սաստիկ, տակաւին մարդուս մէջ պիտի տիրէ անդորր, անփոփոխ, անմեռ ամառ մը:

Թարգմ.
Մաղմխաւ Ս. Գ. ԳՅՇՇՃԵԱՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՀՐԱԻՐ

Զիքակոյի Արուեստահանդէսին կարգադիր մասնախմբին կողմէ շրջաբերականով հրաւէր եղած է ամեն կրօնի ներկայացուցչաց ներկայ գլխունուելու այն կրօնական համաժողովին, որ պիտի գումարուի ի Զիքակոյ յառաջիկայ տարւոյ մէջ անդանօր տեղի ունենալու Արուեստահանդէսի միջոցին: Հրաւիրեալք պիտի ներբողեն իւրեանց կրօնի հիմնական սկզբունքներն ու վարդապետութիւններն այն կէտերու վերայ զորս կարգադիր մասնախումբն կանխաւ որոշած է եւ ամեն կողմ կը հաղորդէ:

Այս մասին Թուրքիոյ համար նոյն մասնախմբի կողմէ պաշտօնյան ձևուած է Բոպերդեան վարժարանի Տնօրէնին, Տօք. Վօշպըրնի, հրաւէրներն ուղղելու սրոյ որ անկ է, որպէսզի Արեւելեան ամէն կրօնք եւս արժանապէս ներկայացուին յիշեալ Արուեստահանդէսին մէջ:

ՊԱՏՃԷՆ ԵՐԱՄԵՐԱԿԱՆԻ

«1893ի Քօլըմպեան (Զիքակոյի) Արուեստահանդէսը նշանաւոր պիտի լինի ոչ միայն նիւթական յառաջդիմութեանց ընդարձակ ու փայլուն ցուցահանդէսներով, այլ աւելի ևս մարդկային խորհրդ-

դոյ առաջնորդաց համախմբութեամբն : Այս համաժողովոյ կարգադիր Յանձնախումբը կազմուած է ծերակոյտի հաւանութեամբն և ընդ պաշտպանութեամբ Արուեստահանդէսին պաշտօնէից , որք անկեղծութեամբ կը հաւատան թէ այս համախմբութիւնք պիտի բազմապատկեն Արուեստահանդէսին արժէքն ու օգտակարութիւն : Արուեստահանդէսին տեսչութիւնը պիտի հայթայթէ ամէն կարգի ժողովներու համար բոլոր հարկ եղած սրահներն :

Որովհետեւ այս անկեղծական Արուեստահանդէսը կը ներկայացնէ աշխարհիս յառաջդիմութիւնն ի քաղաքակրթութեան՝ հարկ է որ կրօնի տւ իբր ստեղծիչ ու բարեկարգիչ զօրութիւն՝ իբր էական պայման մարդկային զարգացման՝ ստանայ իր արժան նկատողութիւնն :

Կրօնական համաժողովոյ կարգադիր Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր կրօնաց ներկայացուցչաց գործակցութիւնն : Այժմ երբ ազգերն աւելի սերտ ու աւելի բարեկամական առնչութիւններ հաստատած են ընդ միմեանս՝ ժամանակ է որ կրօնական եղբայրակցութիւնն ալ ի յայտ գայ նորանոր ապացոյցներով , նորանոր զարգացումներով : Մարդկային ազգք թէ և ովկիանոսներով , լեզուներով և կրօնի այլազան ձեւերով անջատուած՝ ունի սակայն միևնոյն կարօտութիւնն , ունի գըրեթէ միևնոյն յոյսն : Պատմական կրօնից գրականութիւններն եւ արդիւնքները մարդիկ կ'ուսանին այժմ աւելի քան երբեք մեծագոյն համակրութեամբ և միայն նորագոյն լոյս ստանալու փափաքանօք : Այս համախմբմանց նպատակը չէ քաջալերել անտարբերութիւն ի մասին այն կարեւոր մասնաւորութեանց որովք կը տարբերին աշխարհիս կրօնքներն , այլ յաւէտ ի մի վայր համախմբել տարբեր կրօնից նշանաւորագոյն անդամներն , անձնական զօրաւոր համոզմանց տէր , որք պիտի ջանան տեսնել և ցոյց տալ թէ ո՛րք են գերագոյն ճշմարտութիւններն և ինչ լոյս կրնայ կրօնքը սփռել ներկայ ժամանակաց մեծագոյն խնդրոց վերայ : Լիւրժի

դիւրութիւնք պիտի ընծայուն բոլոր եկեղեցեաց , յարանուանութեանց կամ կրօնական կազմակերպութեանց որք եթէ փափաքին մասնաւոր համաժողովներ ունենալ՝ օժանդակ Յանձնախմբին մատուցած պատեհութիւններէն օգուտ քաղելով : Կեդրոնական կրօնական համաժողովը սակայն ընդարձակագոյն հիման մը վրայ պիտի կազմուի : Վստահ ենք թէ նշանաւոր պիտի հանդիսանայ իբր ներկայացուցիչ ակամբ մը այնպիսի անձանց որք միացեալ են մեծ բարոյական վախճաններ ունենալով ի նկատի :

Հաւատալով թէ կայ Աստուած , որ ինքզինք թողած չէ առանց վկայութեան , հաւատալով թէ կրօնի ազդեցութիւնն կը նպաստէ միշտ ընդհանրական բարօրութեան և ամենէն կենսական ոյժն է բոլոր ժողովրդոց ընկերական բարեկարգութեանց մէջ , և այնու համոզմամբ ,

Թէ «ճշմարտութեամբ ոչ գոյ ակնառութիւն առ յԱստուծոյ , այլ յամենայն ազգս որ երկնչի ի նման է գործէ զարդարութիւն , ընդունելի է նմա ,»

Յօժարամիտ կը հրաւիրեմք բոլոր կրօնից ներկայացուցիչներն օգնել մեզ , ցոյց տալ աշխարհի , 1893ի Արուեստահանդիսին առթիւ , մարդկային ազգին կրօնական համերաշխութիւններն ու նոյնութիւններն , և ի յայտ ածել այն բարոյական և հոգեւոր ներգործութիւններն որք անհրաժեշտ պայմաններ են մարդկային յառաջդիմութեան : Մեր նպատակըն է նկատողութեան առնուլ կրօնական հաւատոյ հիմերն , յիշատակել կրօնի յաղթանակներն բոլոր դարուց մէջ , ի հանդէս ածել կրօնի ներկայ վիճակն բոլոր ազգաց մէջ և իր ազդեցութիւնն գրականութեան , արուեստի , վաճառականութեան , կառավարութեան և ընտանեկան կենաց վերայ , նշանակել իւր ազդեցութիւնն ի նպաստ ժողկալութեան և ընկերական մաքրութեան , և իւր ներդաշնակութիւն ճշմարիտ գիտութեան հետ , ցոյց տալ իւր զօրութիւնն ուսմանց բարձրագոյն հաստատութեանց մէջ , հաստատել շարաթական հանգստեան աւուր կա-

րեւորութիւնն կրօնական եւ այլ նկատումներով, ոյժ տալ այն ազդեցութեանց որք պիտի միացնեն մարդկային ցեղն ի պաշտօն Աստուծոյ եւ ի ծառայութիւն մարդոյ : Թող աշխարհիս չորից ծագաց ներկայացուցիչք հարցաքննուին եւ հրաւիրուին յայտարարել ինչ որ կրնան առաջարկել կամ թելադրել ի բարեւաւութիւն աշխարհի : Ինչ լոյս կրնայ կրօնն արձակել աշխատութեան խնդրոյն վերայ, դատարարակութեան խնդրոց վերայ, եւ արդի ժամանակաց ընկերական կարեւոր վիճակին վերայ, եւ ինչ լոյս կրնայ մատուցանել այն կենսական խնդրոց մասին որք պիտի ներկայանան 1893ի միւս Համաժողովոց առջեւ : Ահա այս եւ այսպիսի նիւթերու վերայ կը փափաքինք որ ճառեն մարդկային խորհրդոյ մեծագոյն ներկայացուցիչք որք պիտի գան շատ երկիրներէ, եւ կը խնդրենք որ այն անձինք եւ կրօնական մարմիններն առ որս մասնաւորաբար կը մատուցանենք սոյն Շրջաբերական, հաճին ուղարկել մեզ իւրեանց թելադրութիւններն եւ գործակցութեան հաւաստիքը : Բազմաթիւ նպաստաւոր պատասխաններէն զորս արդէն ընդունած ենք առաջնակարգ աստուածաբաններէ, պետական անձերէ, իրաւաբաններէ, գիտուններէ, հեղինակներէ, բանասէրներէ, կրնանք ակնկալել որ 1893ի Համաժողովներն կարեւոր դարագլուխ մը պիտի կազմեն մարդկային մտաց պատմութեան մէջ :

Նախագահը պատրաստած է հետեւեալն, իբր ցանկ մը պատշաճ նիւթերու, լուսարանելու համար այն համաժողովոց խորհրդածութեանց հանգամանքն ու սահմանն, եւ ի մասնաւորի իբր թելադրութիւն այս մասնախմբոց, խորհրդականաց, պատուոյ անդամոց, եւն, որք կրօնական համաժողովներու համար վերջին կարգադրութեանց հոգը պիտի ստանձնեն :

Ա. Աստուծոյ գաղափարն, իւր ազդեցութիւնն եւ միութարութիւններն :

Բ. Ապացոյցք գոյութեան Աստուծոյ, ի մասնաւորի այնպիսիք որք ներկայ ժա-

մանակիս չգիտականաց (սկեպտականք) առարկութեանց կը պատասխանեն ուղղակի :

Գ. Թէ պէտք է խոյս տալ կենաց չարիքներէն, նկատելով զայնս իբր Աստուծոյ դէմ գործուած մեղք :

Դ. Թէ պէտք է հնազանդիլ բարոյական օրինաց, թէ՛ իբր անհրաժեշտ մարդկային երջանկութեան եւ թէ՛ որովհետեւ այն է Արարչին կամքն :

Ե. Թէ կրօնի ազդեցութիւնն ընտանեկան կենաց մէջ՝ մաքուր եւ առաքինի ընել է՝ զայն :

Թէ հասարակութեան մը վրայ կրօնի ազդեցութիւնն է՝ հաստատել զարդարութիւն, զարգացնել զհամերաշխութիւն եւ բազմապատկել հանրական բարեւաւութիւն :

Թէ երկրին վրայ կրօնի ազդեցութիւնն է նուաճել զչարիս, զմոլութիւն եւ զանկարգութիւն, եւ զարգացնել ժողովրդեան երջանկութիւնն :

Թէ խիղճը չէ ապահով առաջնորդ, եթէ չէ լուսաւորուած կրօնքով եւ ողջախոհութեան չէ՝ առաջնորդուած :

Թէ «Ճշմարտութեամբ ոչ գոյ ակնառութիւն առ յԱստուծոյ, այլ յամենայն ազգս որ երկնչի ի նմանէ՝ եւ գործէ զարգարութիւն, ընդունելի է նմա» :

Թէ հանուր աշխարհի վերայ անկեղծ կրօնի էական պտուղներն են զարգացեալ անձնական նկարագիր, լաւագոյն քաղաքացիութիւն, լաւագոյն եղանակներ գործառնութեանց, գրեթէ բոլոր գթութեան գործերն, բարեկարգ ընտանեկան կեանք, մեծագոյն ընդհանուր խաղաղութիւն եւայլն :

Թէ շաքաթական հանգստեան օրն անհրաժեշտ է կրօնական ազատութեան եւ ժողովրդեան բարօրութեան առ հասարակ :

Կրօնի յաղթանակներն ամեն դարուց մէջ :

Կրօնի ներկայ վիճակն ընդ ամենայն աշխարհ եւ նորա հրաշալի յառաջգիմութիւն ներկայ դարուս մէջ :

Եկեղեցեաց վիճակադրութիւնն իբր

պատասխան ընդդէմ կարծեցեալ տիրապետութեան անհաւատութեան :

Կրօնի զօրութիւնն ուսման բարձրագոյն հաստատութեանց մէջ :

Իրական ներդաշնակութիւնն ընդ մէջ գիտութեան եւ կրօնի եւ ընդ մէջ նոցա կարծեցեալ պայքարին ծագումն ու բնութիւնն :

Կրօնական առաքելութեանց ազդեցութիւնն աշխարհի վաճառականութեան վրայ :

Կրօնի ազդեցութիւնն գրականութեան եւ արուեստի վրայ : Մարդկային ազգի ապագայ միութիւնն ի ծառայութեան Աստուծոյ եւ մարդոյ :

Թէ Աստուծոյ ամէն մարդու մտքին մէջ կուգայ ներգործութիւն մը, որ կը սովորեցնէ թէ Աստուած մը կայ, եւ թէ պէտք է պաշտել զինքն, եւ հնազանդիլ իրեն : Եւ որպէս տարբեր առարկայք տարբեր եղանակաւ կ'ընդունին Արեգական լոյսն, նոյնպէս նաեւ տարբեր մտքեր տարբեր եղանակաւ կ'ընդունին Աստուածային յայտնութեան լոյսն, եւ աստի է որ կը ծագին զանազանութիւնք կրօնի ձեւերու մէջ :

Թէ նոքա որք կը հաւատան սոյն ճշմարտութեանց, կրնան գործել ի միասին ի բարօրութիւն մարդկութեան, թէեւ տարբեր են իրենց կարծեաց մէջ ի մասին Աստուծոյ եւ նորա յայտնութեանց : Եւ թէ այսպիսի եղբայրակցութեան մը համար անհրաժեշտ չէ լքանել տարբերութիւններն :

Քրիստոնեայն որ կը հաւատայ Քրիստոսի գերագոյն Աստուածութեան, կրնայ այսպէս միանալ Հրէին հետ, որ ջերմեռանդապէս կը հաւատայ Իսրայէլի Եհովային, եւ ամէն յարանուանութենէ եզոզք մէկ մէկու հետ :

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՅ

ՄԱՐՏ ԱՍՏՈՅ ՊԱՏՈՒԱՐԺԱՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԱՅ
ԱՆՈՒԱՆՑ ԶԱՆԿԸ . —

Երկրասարգաց ընկերութիւն յԱտապազար 20 ղրշ (Յունւլ) . Տ . Փէքմէզեան 5 :

Արժ պատ, Տէր Ստեփանեանի ձեռամբ Եէնիճէէն 58 ղրշ, այսինքն, Ղալիպ էֆ . Միւտիւր 10 . Գ . Պէնտէլեան, Մարգար, Յ . Օհանեան, Պետրոս, Յ . Զիլինկիրեան 5ական ղրշ . Խաչատուր 3 . Արժ . Պատ . Տէր Ստեփանեան 20 : Արժ . Պատ . Պուղտանեան Կաղանդի նուէր 108 . Մենդեան նուէր 108, իւր գաստեր Զապէլի 6, իր Ծննդեան նուէր 108 : Նիկոմիդիայէն 90 Արապկիրի ժողովական եկեղեցին 80 եւ Մկրտական եկեղեցին 50 . Արժ . Պատ . Դ . Իշխանեան Զմիւռնիայէն 17 : Պաղտասար Աւաքեան Հօվէլի 54 : Խաչատուր աղա Էլմաեանի ձեռամբ Միխայիլէն 94 ղրշ . Այսինքն, Խ . Էլմաեան 5, Ամառգլխոյ գանձանակ 29, Ս . Կիւլմէզեան 5, Ս . Վարդանեան 20, Յ . Սալմաստեան 10 . Տիկ . Էֆտիկ . Տիկ . Սրբուհի . Պատ . Թ . Քէնտիկեան . Քօսթանթին 5 ական ղրշ . Տիկ . Եաղլըքեան 10 . Ա . Կիւլմէզեան Սամսոն 25 : Յ . Դանիէլեան 108 եւ Տիկին Յ . Դանիէլեան 108 Քօնեա : Կ . Գարամանուկեան 10 :

Պատուարժան Նուիրատուաց եւ Յաւաքաց ի սրտէ շնորհակալութիւն . քաղցր է մեզ յուսալ որ հետզհետէ բազում անհատք եւ եկեղեցիք պիտի զնեն իրենց լուսման Որբոց գանձանակն :

ՊՐԵՍԱ

31 Mars, 1892.

Գ. ՊԱՆՏԱՍՏԵԱՆ

Տնօրէն Ա. Որբանցի

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Համազգային անկելանոցի մը հաստատութիւնն ի մայրաքաղաքիս, ինչպէս յայտնի է, որոշուած է արդէն վեհ . Սուլթանին հրամանաւր ինչպէս նաեւ բարեհաճած է նորին վեհապառութիւն իւր անձնական գտնձէն 10,000 ոսկւոյ գումար մը շնորհել ի նպաստ սոյն բարեսիրական հաստատութեան կառուցմանն : Հաշիւ եղած է թէ շէնքին կառուցումը 51,500 ոսկւոյ չափ ծախուց կը կարօտի որոյ կէսէն աւելին պատրաստ է ասկից առաջ կաղմակերպեալ ցուցահանդէսին մէջ ծախուած գոյքերէ գոյացած հասոյթըն եւ որ 15,847 ոսկի է, առ այս յատկացեալ լինելով . Կառուցանելի շէնքին յատկաձեւերն ու քարտեսներն իսկ պատրաստուած են :

Արդ, վեհ . Սուլթանն այժմ հրամայած է, որ շէնքը կառուցանելու վայրն որոշ-

ուելէ յետոյ, անմիջապէս շինութեան ձեռնարկուի ընդ հսկողութեամբ Ներքին գործոց վսեմ նախարարին և կառուցման ծախուց մնացեալ գումարն ձեռք բերելու համար թէ ի մայրաքաղաքիս և թէ՛ ի գաւառս նպաստի տոմսեր ըստ կամս վաճառուին բարեւէր անձանց: Տոմսերն այժմ պատրաստուած և վաճառման կեդրոններ յատկացուած են կառավարական բոլոր պաշտօնատուներ, Օսմ. կայս. Պանքան և հանրային պարտուց վարչութեան գրասենեակը:

— Զեռնհաս իշխանութիւնն որոշած է թէ, երբ երկրագործ մը Ներքին գործական Դրամատունէն փոխառութիւն մ'ընելու համար իր մէկ անշարժ կալուածն աւանդ տայ, այդ գործողութեան համար մէկ զրուշ վճարէ Տէֆթէրխանէի պաշտօնէից. նոյնպէս երբ դրամը վճարելով աւանդն ետ առնու այդ պարագայի մէջ եւս մէկ զրուշ վճարէ: Տէֆթէրխանէի վարչութիւնն թէեւ նախապէս որոշած էր որ այդ տուրքն իւրաքանչիւր կալուածագրէ առնուի, սակայն ըստ որում կրնայ ըլլալ որ երկրագործ մը օրինակի համար երկու հազար զրուշ փոխ առնելու համար իւր 200 կամ 300 զրուշ և կամ աւելի արժող մէկ քանի արտերն ի միասին աւանդ թողու, որով դժուար պիտի ըլլայ իւրաքանչիւր կալուածի համար մէկ մէկ զրուշ վճարել, որոշած է որ քանի կտոր կալուած որ աւանդ դրուի, ընդհանուր գործողութեան համար միայն մէկ զրուշ առնուի: Այն պաշտօնեայք, որք այդ որոշեալ գումարէն աւելի դրամ պահանջեն, պաշտօնանկ պիտի լինին:

— Կայսերական Իրատէի մը համաձայն, մայրաքաղաքիս մէջ գտնուած մինչեւ հինգ հազար զրուշ արժէք ունեցող աղքատներու բնակարանաց կալուածատուրքերու փոխարէն տարեկան 34,000 զրուշի գումար մը յատկացուած է, որով այդ կարգի բնակարանաց կալուածատուրքերն այդ գումարով պիտի հաշուակցուի: Այս դրութիւն արդէն կը գործադրուի ի գաւառս:

— Ռուսիայէն արմտեաց արտածումն

որ ժամանակէ մը ի վեր արգիւրուած էր, վերջերս Օտէսայի նաւահանգիստէն և Սեւ ծովու միւս նաւահանգիստներէն այդ արգելք վերցած լինելով մայրաքաղաքիս հրապարակին վրայ կարեւոր անկումյառաջ եկաւ ցորենի և այլ արմտեաց գիներուն: Որչափ որ հացի գինը ասկէ առաջ զեղջ մը ունեցաւ, յաւասլի է թէ ի մօտոյ նորէն զեղջուի, մանաւանդ յուսալի է որ Միջերկրականի եզրերէն մայրաքաղաքիս նաւահանգիստը ժամանակէ մը հետէ ներմուծուելու վրայ եզոյ խարդախեալ ալիւրներուն այլ եւս պէտք չը մնար:

ԱԶԴԲ

Կը խնդրուի ի գաւառս եղող մեր Պատուարժան Գործակալներէն, որ ներկայ շրջանի Յունուար ամսոյ թիւէն ո՛րչափ կամ քանի հատ որ աւելցած կայ քովերնին, առաջին պատեհութեամբ յղեն մեզ թղթատարութեան ծախքը մեր հաշուոյն սեպելով, զի այդ թիւ բոլորովին սպառած լինելով անոնց անհրաժեշտ պէտք ունինք:

— Ե Գ Գ

Մ Ե Ռ Ե Ա Լ Կ Ի Ն Ը

Հեղինակ՝ ՕԳՊՍՊ. ՅԷՕԵՐԷ

Թարգմանեց

ՄԻՀՐԱՆ ԹԷԼԵԱՆ

Սոյն երկ որ հեղինակին գլխաւոր գործերէն մին է, հետաքրքրաշարժ ուսումնասիրութիւն մ'է, վէպի ձեւով, մասնաւորապէս սահմանեալ իգական սեռի դաստիարակութեան:

Կը գտնուի բոլոր հայ գրավաճառաց քով ի գին 10 դահեկան:

Տէր Է. Խմբագիր

Զ. ՄՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԻԱՆ

Սուլքան Համամ փողոց, քիւ 14